

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Tereza Matoušová

**Komentovaný překlad: Protestantische Akzente. Predigten
und Meditationen. Vybrané kapitoly.**

Annotated translation: Protestantische Akzente. Predigten und
Meditationen. Selected parts.

Praha 2018

Vedoucí práce: Mgr. Věra Kloudová, Ph.D.

Poděkování

Děkuji především Mgr. Věře Kloudové, Ph.D. za vedení práce, cenné rady, připomínky a celkovou ochotu věnovat čas konzultacím. Dále chci poděkovat své rodině a přátelům za veškerou podporu a pomoc.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

Cílem této práce je vytvořit překlad tří kázání evangelického teologa Gerda Theißen z němčiny do češtiny, jež byla publikována v knize *Protestantische Akzente* roku 2008. Překlad si klade za cíl vytvořit texty použitelné v bohoslužbách. Ve druhé části práce je pozornost věnována komentáři překladu. Ten se skládá z analýzy výchozích textů podle modelu Christiane Nordové, z popisu metody a cíle překladu, popisu překladatelských problémů a jejich řešení a nakonec klasifikuje překladatelské posuny a změny podle Levého a Popoviče, k nimž při překladu došlo.

Klíčová slova

překlad, překladatelská analýza, překladatelský problém, překladatelský posun, kázání, Gerd Theißen

Abstract

This thesis aims to translate three sermons by an evangelical theologian Gerd Theißen from German to Czech. These were published in book *Protestantische Akzente* in 2008. The purpose of the translation is to create texts, which can be used in church service. In second part of the thesis attention is dedicated to a commentary to the translation. The commentary consists of an analysis of initial texts using the model by Christiane Nord, furthermore a description of method and aim of the translation, then a description of translation problems and their solutions and, at the end, the commentary classifies translation shifts and changes on the basis of Levý and Popovič, that occurred during the translation.

Key words

translation, translation analysis, translation problem, translation shift, sermon, Gerd Theißen

Obsah

1	Úvod	6
2	Překlad	7
3	Komentář k překladu	21
3.1	Analýza – externí faktory textu	21
3.1.1	Autor a vysílatel	21
3.1.2	Médium	22
3.1.3	Příležitost	22
3.1.4	Místo a příjemce	23
3.1.5	Čas	23
3.1.6	Záměr a funkce	24
3.2	Analýza – interní faktory textu	24
3.2.1	Téma	24
3.2.2	Obsah	25
3.2.3	Výstavba a členění	26
3.2.4	Presupozice	26
3.2.5	Lexikum	27
3.2.6	Neverbální prostředky	28
3.2.7	Suprasegmentální prostředky	28
3.2.8	Syntax	29
3.3	Metoda a cíl překladu	29
3.4	Překladatelské problémy a jejich řešení	30
3.4.1	Lexikum	30
3.4.2	Morfologie	38
3.4.3	Syntax	40
3.4.4	Pragmatika	45
3.5	Překladatelské posuny a změny	48
3.5.1	Intelektualizace – formální vyjádření syntaktických vztahů	49
3.5.2	Intelektualizace – zlogičťování textu	51
3.5.3	Intelektualizace – vykládání nedořečeného	53
3.5.4	Výrazové zesílení a zeslabení	54
3.5.5	Aktualizace	55
3.5.6	Vnitřní vysvětlivka	55
3.5.7	Transkripce	55
3.5.8	Substituce	56
4	Závěr	58
5	Zdroje	59
6	Příloha – výchozí texty	65

1 Úvod

Předmětem této bakalářské práce je překlad tří kázání německého evangelického teologa Gerda Theißen, která vyšla roku 2008 tiskem v knize *Protestantische Akzente. Predigten und Meditationen*. Kázání pocházejí z našeho století.

Pro překlad kázání jsem se rozhodla z toho důvodu, že je mi křesťanská, zvláště pak evangelická tematika blízká. Zároveň je mým záměrem vytvořit překlad, jenž by nesloužil pouze jako náplň bakalářské práce, ale mohl posloužit i mimo akademickou půdu, konkrétně v bohoslužbách. Proto záměrně vybírám takové texty, jež jsou nejméně spojeny s výchozí kulturou. Konkrétně pro Gerda Theißen jsem se rozhodla proto, že je současným autorem. Zároveň jsem od něj již dříve četla knihu *Der Schatten des Galiläers*, v níž mne velmi oslovilo autorovo fundované, současně však srozumitelné vyložení Ježíšovy doby, jež citlivě akcentovalo sociální aspekty.

Bakalářská práce má následující strukturu: V první části je uvedeno znění překladu do češtiny, druhá část sestává z komentáře překladu. Komentář analyzuje výchozí text podle modelu Christiane Nordové, následně uvádí překladatelskou metodu a cíl, poté se věnuje popisu překladatelských problémů a na závěr překladatelským posunům a změnám podle Levého a Popoviče.

2 Překlad

PROSBA O DENNÍ CHLÉB

Modlitba Páně ve společnosti nadbytku

Mt 6,11

5

Náš denní chléb dej nám dnes.

A odpusť nám naše viny, jako i my jsme odpustili těm, kdo se provinili proti nám.

10 Modlitba Páně se dělí na dvě části. V počátečních prosbách jde o to, aby se Bůh v tomto světě prosadil, aby přišlo ke slovu jeho jméno, jeho království a jeho vůle. Tomu odpovídají ve druhé části prosby, v nichž ke slovu přicházejí lidské potřeby – musíme mít jídlo, odpuštění a sebedůvěru. Pro přítomnost musíme mít chléb. Abychom se osvobodili od minulosti, potřebujeme odpuštění vin. Do budoucnosti potřebujeme sebedůvěru, abychom mohli obstát v životních zkouškách.

15 Jak se Ježíš s učedníky modlil? Řekl nejprve *Modleme se!* a oni se pak sami od sebe ztišili? Nebo prostě začal oslovením *Otče!*, což bylo znamení, že přijde modlitba... Nejpozději tehdy, když Ježíš pokračoval *Posuď se jméno tvé!*, museli učedníci utichnout. V přítomnosti Svatého přestává veškerá světská činnost. Když pak Ježíš dále řekl *Přijď království tvé!*, tak ani nepípli, až bylo slyšet vlastní dech. Protože toto bylo
20 ohlášení tajné revoluce, která má všechno změnit. Uměl bych si představit, že Ježíš tyto úvodní prosby pronášel sám. Protože království přicházelo s ním, jen a pouze s ním. Možná dodal ještě *Bud' vůle tvá!*, protože chtěl uvést Boží vůli ve skutek. To měl za úkol.

25 Nejpozději během prosby o chléb se ale k modlitbě připojili i učedníci. Nyní se totiž dostaly do popředí jejich starosti, starosti prostých lidí. Boží jméno, království a vůle – to byla vysoká teologie. Tu přenechali Ježíši. Ale nalézt potravu, dnes a na zítřejší den, tomu rozuměli. Tito rybáři a zemědělci chápali, že potřebují nejen prominutí vin nebo, jak také v původním biblickém znění čteme, dluhů od věřitelů, nýbrž i prominutí vin od Boha. Nebyli žádná nevinátka. Věděli, že v životě každý čelí pokušením a krizím.

30 Je tedy možné, že otčenáš byl modlitbou, která se pronášela střídavě – třikrát se Ježíš obrací k Božímu Ty, třikrát učedníci odpovídají v přímlově za sebe. Dnes, ve střední Evropě 21. století, bychom jim museli role vyměnit. Kdyby Ježíš říkal *Můj zítřejší chléb dej mi dnes!*, bylo by to věrohodné. Procházel zemí sem a tam jako potulný

kazatel, aniž by tušil, jestli bude mít dost potravy. My ale máme dostatek chleba na zítra
35 i pozítří, ba co víc, všem zaručujeme jídlo a pití až do pozdního věku. Prosba o chléb
ve společnosti blahobytu s sebou proto přináší jisté rozpaky. Měli bychom si ji snad
přeformulovat: Nedopusť selhání systému sociálního zabezpečení, abychom měli
zaručený důchod a ve stáří byli stále schopni platit drahé poplatky za doktory? Ale
nezapomínejme, že milióny lidí na této planetě mají důvod modlit se prosbu o chléb.
40 Milióny lidí by byly šťastné, kdyby se splnila. Milióny lidí by byly šťastné, mít naše
starosti – starosti blahobytné společnosti. Ale i my blahobytní lidé si z prosby o chléb
můžeme něco odnést. K tomu následující nástin tří myšlenek.

První myšlenka. Prosba o chléb nezní *Náš chléb dej nám dnes!*, ale *Chléb náš
budoucí dej nám dnes!* Dej nám už dnes v předstihu na zítřejší den to, co budeme zítra
45 jíst. Nejedná se zde tedy jenom o nasycení, o holé přežití. Tato prosba zachází dál.
Máme mít jistotu být nasyceni také zítra. Jedná se o základní podmínku, jejíž splnění
ulehčuje od starostí! A to může žádat každý! Každého mohou trápit starosti, včetně
těch, kteří jsou z objektivního hlediska dobře zabezpečeni. Dokonce ten, který je
zabezpečen nadmíru, si často dělá starosti největší. Cítí, že to může být jenom horší.
50 Lépe než dnes se zabezpečit nemůže. Vychutnat si chléb tady a teď mohou jen lidé
neobtěženi starostmi, které jinak zahalují budoucnost jako temný závoj. Pouze jim se
žije v přítomnosti svobodně.

K tomu doplňující druhá myšlenka. Není možné s klidem pojídat chléb
v přítomnosti ani tehdy, když na ni dopadá jako temný stín minulost. Proto je podle
55 mého názoru dané pořadí dobré – nejprve přichází prosba o chléb, pak prosba
o odpuštění. Proč? Co jím já, nemůže sníst nikdo jiný. Co piju já, nemůže nikdo jiný
vypít. U hudby je tomu jinak. Hudbě může naslouchat tisíc lidí a svůj požitek sdílet,
aniž by ztratila na hodnotě. Naopak, když se z ní raduje tolik posluchačů, je požitek tím
větší. Ale pokud se má tentýž chléb rozdělit dvěma, pěti nebo deseti lidem, nastane
60 problém. Chléb ztrácí na hodnotě. To, co sníme, bereme někomu jinému. Nestáváme
se tím nutně viníky? Nežijeme stále na účet ostatních? Není každé jídlo spojené
s bezprávím? Nemáme snad důvod modlit se nad každým jídlem *A odpusť nám naše
viny?*

Což vede ke třetí myšlence. Vyzýval Ježíš učedníky vědomě k tomu, aby prosili
65 o přebytek, nad rámec vlastních potřeb, protože uvažoval následujícím způsobem? Kdo
má více než existenční minimum, má dost na to, aby předával dál. *Dej nám dnes náš
zítřejší chléb!* Tím říkáme, že zítřejšího chleba se v případě nouze můžeme vzdát

ve prospěch někoho jiného. Stále máme svůj dnešní chléb. Kdo má dvě porce, může se jedné vzdát. Modlitba Páně tento sociální zřetel naznačuje. Neříká se v ní: „Dej 70 každému jeho chléb!“ Neříká se v ní ani: „Dej nám chléb!“ Ale říká se v ní *Chléb náš dej nám dnes*. Chléb je zde už od počátku považován za společný majetek. Není to můj chléb ani tvůj chléb; je to *náš* chléb!

Ve společnosti blahobytu máme tendenci vkládat do prosby o chléb jiné významy. Znovu by však mělo zaznít: nezapomínejme, že většině lidí na světě nedělá potíže 75 chápat prosbu o chléb doslovně. Většina ví, co je hlad. Můj otec nám dětem jednou napsal z ruského válečného zajetí dopis, v němž se tato základní situace hladovění zřetelně ukazuje. Těšil se na nadcházející návrat domů a s obavami uvažoval nad tím, že teprve doma, až nepotká svoji ženu, si pořádně uvědomí její smrt, k níž došlo před dvěma lety. Neboť dosud byl zcela zaměstnán přežíváním. K onomu tréninku přežití 80 patřila také táborová univerzita, kterou založil společně s ostatními válečnými zajatci. Vyučoval na ní matematiku. A pak napsal, co mu přežití umožnilo: „Nikdy mne neovládl pocit naprostého opuštění, který se v dnešních těžkých časech zmocňuje každého tak snadno. Především jsem našel velkou oporu ve své staré, prosté, dětské víře v Boha. Kromě zdraví mi otec s matkou nemohli odkázat lepší dědictví. Zde 85 na ‚univerzitě života‘ jsem plně zakusil sílu, která v takové víře spočívá. Nikoli na frontě, nýbrž až tady, za ostnatým drátem, se ukázal pravý charakter člověka. Zde stojí člověk jako nahý a musí hrát s otevřenými kartami, bez pláštíku hodností, titulů, povolání a stavu, bez vnější nálepky. A kolik už zklamání jsem tu zažil a stále zažívám. O to výjimečnější a vzácnější jsou přátelé, které jsem zde získal. Bylo by to na tom světě 90 smutně zařízeno, kdyby už ani nebyli lidé, k nimž bychom mohli vzhlížet. Sám pro sebe jsem si tu osvojil dvě zásady: 1) vždy jednat tak, abych se mohl kdykoli komukoli podívat otevřeně a upřímně do očí, a 2) raději si jít lehnout s hladovým žaludkem než se špatným svědomím. Těmto zásadám odpovídají dvě prosby modlitby Páně, které jsem v běžném životě jen bezmyšlenkovitě zamumlal a jejichž pravý význam jsem úplně 95 a dokonale poznal až tady – *Neuved’ nás v pokušení a Chléb náš vezdejší dej nám dnes*.“ Otec viděl pokušení v tvrdém boji o nedostatkové potraviny, protože v něm člověk snadno zesuroví a proviní se.

Ještě by mohl zmínit i prosbu o odpuštění. Byla pro něho důležitá. Často se ztrácel v bezpředmětných úvahách. To u něho mohlo vyvolávat depresivní nálady. V jednom 100 našem rozhovoru mi kdysi řekl: „Mohu s těmi myšlenkami přestat, když vím, že mne Bůh přijímá bez podmínek. To je smysl odpuštění vin a poselství o ospravedlnění skrze

víru. Kdyby Bůh přidal jen malinkou podmíněčku – musíš udělat alespoň trošku něco dobrého, teprve pak ti odpustím – nutilo by mě to hloubat nad tím, jestli jsem tu špetku dobra opravdu vykonal. Nikdy bych si nebyl jistý. Když ale vím, že mě Bůh
105 bezpodmínečně přijal, mohu v klidu jíst a pít a mít z toho radost.“

Prosba o chléb je prosbou, abychom mohli žít a přežít. Ale právě tam, kde jde o přežití, cílí modlitba výš – na jedné straně žádá oprostění od starostí o budoucnost, na druhé straně oprostění od rozebírání minulosti. Obojí může být vysilující. Jen ten může jíst s vděčností, kdo není ochromen pohledem do budoucna a je osvobozen
110 od přemítání nad minulostí. Může žít naplno v přítomnosti, smí si s čistým svědomím brát jídlo a užívat si jej jako kousek krásné hudby. A může se o tu radost podělit s ostatními, aniž by jí kvůli tomu ubylo.

POKLADY V NEBI A NA ZEMI

115 O vlastní hodnotě věcí a lidí

Mt 6,19–21

*Neukládejte si poklady na zemi, kde je ničí mol a rez a kde je zloději vykopávají a
120 kradou. Ukládejte si poklady v nebi, kde je neničí mol ani rez a kde je zloději nevykopávají a nekradou. Neboť kde je tvůj poklad, tam bude i tvé srdce.*

Ježíš říká: Kde je tvůj poklad, tam bude tvé srdce. Tím klade otázku: Kde se nachází střed tvého života? Na co se spoléháš? Jmenuje jedno kritérium. Máme se shánět
125 po něčem, co nepomíjí. A současně rozlišuje zánik vyvolaný fyzikálními procesy – reznutím, rozklad z biologických příčin – kvůli molům a ztrátu způsobenou sociálními zásahy – zloději (také bychom mohli zmínit banky, které nabízejí podezřelé úvěry, čímž mnohé oberou o peníze). Ale je vůbec nějaké vlastnictví, které nemůžeme nikdy ztratit? Je nějaký poklad v nebi?

130 Dnes máme slavnost díkůčinění – den, kdy děkujeme za hmotné statky, nejen za sklizeň, ale za vše, co nám umožňuje žít. Tedy za chléb a blahobyť, kterého se nám dostává, a za životní podmínky, díky nimž dnes žijeme v průměru o něco déle než dříve. A přece nejen chlebem živ je člověk, nýbrž něčím víc. Toto víc mne zajímá více než vše ostatní. Toto víc je ten poklad, na nějž se můžeme spolehnout celým srdcem.

135 Nebo snad příliš rychle odbočuji k vyšším statkům, abych nemusel řešit, co si
myslet o statech pozemských? Nerad bych budil takový dojem. A proto bych chtěl
dvěma stručnými větami formulovat svoje stanovisko.

První zní: Náš finanční kapitalismus je nemorální. Platí zde, že *nemůžete sloužit Bohu i majetku*. (Mt 6,24)

140 Má druhá věta je následující: Vlastnictví není nemorální. Platí zde, že
i nespravedlivým mamonem si můžete získat přátele. (Lk 16,9)

Ani jedna věta není bezproblémová. Proto je musím okomentovat. Proč je finanční
kapitalismus amorální? Vždyť jeho dynamika zajišťuje, že se statky obrovsky množí.
A to je dobře. Ale způsobuje také, že peníze se nalévají tam, kde se dá očekávat profit –
145 i když jsou přitom ruinovány podniky, které vyrábějí opravdové hodnoty; i když se
poškozuje životní prostředí; i když jsou do krizových a válečných oblastí dodávány
zbraně. Nafukuje očekávání výnosu, které posléze praskne jako bublina, a především –
je slepý vůči spravedlnosti. Finanční kapitalismus není žádnou přírodní silou. Jeho
rámcové podmínky by mohly také vypadat jinak. Musíme je utvářet. Tím protirečím
150 dvěma postojům. Tržní radikalismus říká: Nesmíme nic měnit. Každý zásah škodí.
Pouze s volným trhem bude dlouhodobě pro všechny všechno dobré. Radikální
marxismus říká: Nesmíme nic měnit, aby systém doplatil na své rozpory a přišel nový.
Naproti tomu mnozí včetně mě říkají: Něco měnit musíme. Neseme zodpovědnost.
Kapitalismus je hospodářsky úspěšný a společensky únosný jen v rámci politických,
155 právních, kulturních a ekonomických pravidel. Různé státy sestavují tato pravidla více
či méně dobře, tak aby jeho dynamiku udržely a omezily jeho amorálnost. O těchto
pravidlech musíme diskutovat. Jasně zamítnutí tržního a marxistického radikalismu
pokládám za správné, odsouzení neoliberalismu za ukvapené, podporu sociálního
tržního hospodářství za nezbytnou.

160 Teď k mojí druhé větě: Materiální vlastnictví není nemorální. Majetek umožňuje
žít na vlastní zodpovědnost, ulevuje od starostí, pomáháme jím jiným a také jím
vyjadřujeme uznání. K našemu vlastnictví patří také práva. Kdo má v sociálním státě
zaručeno, že nevyhladoví, dostane ubytování a lékařskou péči, ten je na tom lépe než
většina chudých světa. A přesto může být i takový sociální stát podkopán
165 nespravedlností. Když představenstvo závodu propustí stovky zaměstnanců, aby
ušetřilo 30 milionů eur za rok, a zároveň o 30 milionů ročně zvýší své příjmy, podráždí
společnosti nohy.

Toliko ke statkům na zemi. Nesmíme být lhostejní ani k jejich produkci, ani k jejich distribuci. Snad bych se ale teď s dobrým svědomím mohl zabývat něčím, co je pro mne
170 v tomto kázání ještě důležitější – totiž že nejen kapitálem živ je člověk. Každý z nás hledá statky, o něž nás nepřipraví krach na burze ani finanční úřad. Vydejme se nyní po stopách člověka pátrajícího po takovýchto statcích, člověka, který není čistokrevný *homo oeconomicus*, nýbrž *homo sapiens*.

První stadium je touha *osvojit si vzdělání*. V knihách se nám otevírá úžasný svět,
175 který daleko přesahuje svět jako pouhé místo k žití. Vymyšlené románové postavy život obohacují, občas omračujícím způsobem; když jsem četl Dostojevského *Zločin a trest*, nabyl jsem přesvědčení, že to já jsem spáchal vraždu, která se tam popisuje. Hudba otevírá svět sám pro sebe. Nikdy nezapomenu na první melodie od Johanna Sebastiana Bacha, které jsou tak krásné, že s nimi můžete projít deštěm, aniž byste zmokli. K tomu
180 se přidává filosofie. Když jsem poprvé pracoval v továrně a příšerně se tam nudil, četl jsem po večerech Platonovy *Dialogy* a přes den jsem si v duchu povídal se Sokratem. Nic z toho nemůže nikomu odnést žádný zloděj. Nic z toho nerozežerou moli. Ani to nestálo moc peněz. A přesto se mi tento svět zproblematizoval. Jak to? Ani ve světě vzdělání není možné uniknout světu pozemského vlastnění. Vzdělání je majetek. Ne
185 každý k němu dostane příležitost. Za toto poznání vděčím našemu starému klavíru. Maminka pocházela z velmi skromných poměrů a byla by se ráda stala učitelkou. Tehdy k tomu bylo potřeba umět hrát na klavír. Proto se klavír koupil. Ale jeden rok výuky před maturitou už nestačil. Maminka u přijímacích zkoušek do učitelského ústavu neuspěla a stala se sociální pracovnící. Vrylo se mi, že klavír slouží společnosti také
190 jako dělicí nástroj. Tehdejší střední vrstvy tak mnohým znemožnily stát se učiteli. Nyní takové přetavování získaného vzdělání v nástroj sociálního rozdělování můžeme potírat (mezitím se změnilы poměry a učitel dnes na klavír hrát nemusí). Ale co pro mne bylo ještě důležitější: Došlo mi, že život ve vzdělání je virtuální realita. V hlavě ožívá minulost a hlava žije v minulosti. Plnost minulého, potenciálního a fantazijního
195 života odsouvá žití vlastního života na vedlejší kolej. Proto člověk neustále potřebuje stimul v podobě zážitku z objevení nového autora, z ponoření se do nové filosofie. Tehdy obživne – stejně jako jiní ožívají, když získají další ženu. Co mě navrátilo zpět do života? Vedoucí závodu v továrně, v níž jsem pracoval a přemýšlel o Sokratovi. Věděl jsem, že pan ředitel je Žid, který přežil nacistickou mašinerii. Jako dítě byl celé roky ukrýván jedním pastorem. Později se oženil s jeho dcerou. Když musíte činit
200 rozhodnutí jako onen pastor a vydržet strach jako to dítě, pak si uvědomíte – to je

realita. Zde jde o „bytí či nebytí“. To každého vytrhne z virtuálního světa fantazie. Pomocí své kusé znalosti Kierkegaarda jsem tehdy zařadil fascinující svět vzdělání do estetického stadia života. Kierkegaard jej modelově představil v postavě svůdce, který
205 neustále potřebuje mít sám ze sebe požitky pramenící ze získávání dalších žen. Kdo žije z neustálého dobývání nových knih, je podobně závislý. Zážitky ze vzdělání jsou velmi pomíjivé. Vzdělání není pokladem v nebi, který by nic nezničilo, k tomu musí ještě něco přijít. Ale co?

Samozřejmě musí přijít morálka. Tím vcházíme do *etického stadia* života. Zde
210 máme co do činění ani ne tak s vlastními možnostmi, jako spíše se svými hranicemi. Kierkegaard popisuje etické stadium na příkladu manželství, v němž se k někomu poutáme. Láska je slepá, manželství je ale dobrá terapie. Otevírá oči pro vlastní hranice i hranice toho druhého. Malé dítě nás teprve vrací zpátky na zem. Takový pokakaný mrňousek je realita, nepopíratelná realita. Ale manželství pouze znázorňuje něco
215 obecného. Nepoutáme se jen v manželství, vážeme se také na povolání, na instituce, na hnutí a skupiny, abychom něco dělali pro ostatní. Nacházíme ve svém nasazení pro druhé nepomíjející poklad? Když Ježíš mluví o pokladech v nebi, bezpochyby myslí na dobré činy prokazané ostatním lidem. Jednomu bohatému mladíkovi říká: *Jdi, prodej všechno, co máš, rozdej chudým a budeš mít poklad v nebi; pak přijď a následuj*
220 *mne!* (Mk 10,21) Každý se však nedokáže zbavit peněz tak lehce. Každý není Albert Schweitzer nebo Maximilian Kolbe, dokonce ani neznámý pastor z dolního Porýní, který ukrýval židovského chlapce. Každý takový být nemůže. Každý takový být nemá. Neboť existuje imperativ, jež Hospodin zapsal do každého života – *Nebuď Mojžíš, buď sám sebou!* Rozhodující je, aby každý z nás našel melodii vlastního života, s níž
225 bychom procházeli krizemi a katastrofami života, aniž bychom ztratili kurs.

Jenže právě tady se dostáváme do neřešitelných problémů. Zatímco vzdělanečtí estéti se pro samé možnosti nepropracují ke skutečnosti života, v morálním životě skutečnost často naše možnosti zardousí. Je dobré mít charakter. Ale mít *jeden* charakter znamená také z deseti možných charakterů devět zahodit. Po melodii
230 morálního života občas následuje pěkný bolehlav. Každé pouto se stává svazujícím, když zatoužíme po svobodě. Toho, kdo je svázán s institucemi a v jejich rámci pracuje pro ostatní, často tyto instituce nemilosrdně „sedrou z kůže“. Práce přerůstá přes hlavu, normy jsou tvrdé, očekávání příliš vysoká. Nikdo, kdo se v reálném životě angažuje, nezůstane ušetřen selhání, nezdaru ani viny. Opravdu je to nezničitelný poklad v nebi,

235 když se dřeme na děti, plníme úkoly do úmoru, obětujeme své štěstí instituci? Morálka, ať by byla sebevětší, ještě není pokladem v nebi. Musí k tomu přijít ještě něco.

Tím se dostáváme k náboženskému stadiu života, k pokladu v nebi, který se nerozloží a nebude ukraden. Existuje pouze jeden poklad tohoto druhu: Hospodin sám. On je nejvyšší dobro. Jen na něj se můžeme a smíme spolehnout celým srdcem.

240 V estetickém požitku vše zažíváme způsobem, jako by to tu bylo pro nás, mělo nás podporovat a inspirovat; a to je iluze. V etickém jednání se vnímáme tak, jako bychom zde byli jenom pro ostatní; a to je na nás příliš. Ve víře však narážíme na skutečnost, jež je sama v sobě cenná, je hodnotou sama v sobě. Kontakt s touto skutečností se v nás odráží – jako Boží tvorové jsme i my hodnotou o sobě. Nejsme zde *jen* pro ostatní.

245 A svět zde není *jen* pro nás. Když jej budeme nahlížet jako stvoření, zableskne se v něm něco, co má samo v sobě hodnotu a toho všeho se účastní. Abych to vysvětlil, musím ještě jednou zpět k pozemským pokladům.

Karl Marx právem odlišoval hodnotu zboží od užitné hodnoty. Hodnota zboží je to, co dostanete na trhu. Je abstraktní a odhlíží od podstaty věci. Dá se vyčíslit peněžní

250 hodnotou. Užitná hodnota je to, co na věci oceňujeme obsahově. Co na ní potřebujeme. Zde se věci nedají vyměnit za jiné zboží. Ale toto rozlišení hodnoty zboží a užitné hodnoty je ještě nedokonalé. Nemá každá věc a každý tvor navíc ještě vlastní hodnotu v sobě? Nevnímáme věci teprve tehdy v Božím světle, když je spatřujeme v jejich *vlastní hodnotě*? Nemá tady svůj pravý základ nábožensky odůvodněný protest proti

255 finančnímu kapitalismu: Kdo vše zažívá pouze jako hodnotu zboží, ochuzuje život o jeho vlastní hodnotu a popírá Boha? Abych ukázal, jak teprve prožitek vlastní hodnoty věcí dodává všem estetickým, etickým a náboženským zkušenostem hloubku a zakotvení, budu vyprávět příběh o slepci a jeho květinách:

260 V jednom malém domku s velikou zahradou žil slepý muž. Ve své zahradě trávil každou volnou minutu a navzdory svému postižení o ni pečoval s velikou oddaností. Ať už bylo jaro, léto, nebo vládl podzim, zahradu zaplavovalo moře květů.

„Povězte,“ poznamenal kolemjdoucí, který se obdivoval té nádheře, „proč to

265 děláte? Nic z toho přece nevidíte, nebo ano?“

„Ó ne,“ odvětil slepec, „dočista nic.“–

„Proč se pak vůbec o tu zahradu staráte?“

Muž se pousmál: „Mohu vám uvést čtyři důvody:

Prvně, nade vše rád pracuji na zahradě;
270 za druhé, mohu se květin dotýkat;
do třetice, mohu si k nim přivonět.
Čtvrtým důvodem jste vy!“
„Já? Ale vždyť mne vůbec neznáte!“
„To sice ne, ale věděl jsem, že jednou projdete kolem. Že se potěšíte mými krásnými
275 květinami a já získám příležitost si o tom s vámi popovídat.“

Není to rouhání, když přirovnám Boha k tomu slepci a nás k pozorovateli zahrady.
My máme potřeby. Potřebujeme barvy, světlo a potravu. Hospodin nic z toho
nepotřebuje. Smí být slepý pro naši užitnou hodnotu věcí. Pro něj mají vlastní hodnotu.
280 Když začneme svět pozorovat jako Boží zahradu, nemáme ze světa a vzdělávání
jenom *estetický* požitek, protože se k němu přidá něco, co jej zprůzrační, a my
nahlédneme do věčnosti. Květin ze zahrady si užijeme více, budeme-li vědět, že za nimi
stojí vůle, která přitakává jejich vlastní hodnotě. Slepý zahradník nepěstoval květiny
pro hodnotu zboží, aby je prodal. Kdo zažívá svět takto, ten zažívá jeho pomíjivé statky
285 jako symbol nejvyššího dobra; jako znamení ukazující na samotného Boha.

V *etickém* stadiu života říkáme slepému zahradníkovi: Uděláš mi největší radost,
když mi dovolíš, abych se zapojil do péče o Tvoji zahradu a pomohl Ti ji dokončit. Chci
se pokusit o zlepšení její užitné hodnoty. Mohu k tomu něčím přispět. Ale budu dělat
chyby. Nebudu Tvoji zahradu jenom zkrášlovat. Pokud mě i přesto zaměstnáš, je můj
290 život naplněn.

Kdo dosáhne *náboženského* stadia života, říká zahradníkovi: Tvá zahrada je sice
pěkná. Užívám si ji takovou, jaká je. Užívám si ji o to více, že jsem o ni směl s Tebou
pečovat. Ale nadto je rozhodující, že jako Tvoje má ta zahrada vlastní hodnotu a že jsme
se při tom poznali, že jsme spolu navázali kontakt. Oslovuješ mě vším ve světě. Ale já
295 bych Tvé skryté slovo ve všech věcech přeslechl, kdybys mě neoslovil přímo svým
Slovem. V tomto Slově jsi přítomen Ty sám. Otevírá oči a uši pro to, co je hodnotou
samo v sobě. To je hodnota, o kterou nás nikdo neoloupí. To je poklad v nebi. Tam je
naše srdce. Tam jsme doma.

A pokoj Boží, převyšující každé naše pomyšlení, bude střežit vaše srdce i mysl
300 v Kristu Ježíši. Amen.

SPASENÍ JAKO PROTEST PROTI PRINCIPU VÝBĚRU

305

Tak také Duch přichází na pomoc naší slabosti. Vždyť ani nevíme, jak a za co se modlit, ale sám Duch se za nás přimlouvá nevyslovitelným lkáním. Ten, který zkoumá srdce, ví, co je úmyslem Ducha; neboť Duch se přimlouvá za svaté podle Boží vůle. Víme, že všechno napomáhá k dobrému těm, kdo milují Boha, kdo jsou povoláni podle jeho rozhodnutí. Které předem vyhlédl, ty také předem určil, aby přijali podobu jeho Syna, tak aby byl prvorozený mezi mnoha bratřími; které předem určil, ty také povolal; které povolal, ty také ospravedlnil, a které ospravedlnil, ty také uvedl do své slávy. Co k tomu dodat? Je-li Bůh s námi, kdo proti nám? On neušetřil svého vlastního Syna, ale za nás za všechny jej vydal; jak by nám spolu s ním nedaroval všechno? Kdo vznese žalobu proti vyvoleným Božím? Vždyť Bůh ospravedlňuje! Kdo je odsoudí? Vždyť Kristus Ježíš, který zemřel a který byl vzkříšen, je na pravici Boží a přimlouvá se za nás! Kdo nás odloučí od lásky Kristovy? Snad soužení nebo úzkost, pronásledování nebo hlad, bída, nebezpečí nebo meč? Jak je psáno: Denně jsme pro tebe vydáváni na smrt, jsme jako ovce určené na porážku. Ale v tom ve všem slavně vítězíme mocí toho, který si nás zamiloval. Jsem jist, že ani smrt ani život, ani anděl ani mocnosti, ani přítomnost ani budoucnost, ani žádná moc, ani výšiny ani hlubiny, ani co jiného v celém tvorstvu nedokáže nás odloučit od lásky Boží, která je v Kristu Ježíši, našem Pánu.

325 Osmá kapitola epištoly Římanům obsahuje dvě poselství trpícím, útěšné myšlenky, jež se mají dostat ke všem lidem, kteří jsou zoufalí.

První poselství zní: když trpíme a vzdycháme, protože život je nesnesitelně těžký, tak v nás trpí sám Hospodin. Bůh ve svém stvoření trpí. Hluboce v nás sténá, i když o tom nevíme. Neboť jak říká Pavel: *Tak také Duch přichází na pomoc naší slabosti. Vždyť ani nevíme, jak a za co se modlit, ale sám Duch se za nás přimlouvá nevyslovitelným lkáním.* To je útěcha pro všechny, kteří nevědí, jak se mají modlit a zda se vůbec modlit umějí. Bůh je s nimi. Jejich touha po životě je jeho touha. Jejich utrpení je také jeho utrpení. Ale kde vezmeme jistotu, že tomu tak opravdu je?

Na to odpovídá druhé poselství: můžeme si tím být jisti, když se podíváme na Ježíšův osud. Ježíš na kříži vypadal opuštěný, ale Bůh byl s ním. Jestliže v Božích rukou spočíval Ježíš na kříži, jsme i my v jeho rukou za každé situace, v níž si

připadáme osamoceně a opuštěně. A proto může Pavel říci: *Je-li Bůh s námi, kdo proti nám? On neušetřil svého vlastního Syna, ale za nás za všechny jej vydal; jak by nám spolu s ním nedaroval všecko?*

340 To je ono poselství. Ale mnoho lidí dnes pochybuje, jestli to, že Bůh za nás vydal svého Syna, je opravdovou útěchou. Proč musel zemřít nevinný člověk, aby zachránil ostatní? Není všechno to povídání o zástupné smrti překonané? Neodráží krutou mentalitu zašlých časů?

Jsem přesvědčen, že Římané pochopili, co jim Pavel psal. Možná ne hned, ale
345 nejpozději několik let poté, co od Pavla tu slavnou epištolu dostali. Pavel musel nějak tušit, co se má v Římě stát. O několik let později Římem otřásly dvě události. A v obou se setkáváme s krutou realitou zástupné smrti. A proto o tom chci vyprávět.

Na počátku šedesátých let byl jedním ze svých otroků zavražděn římský prefekt Pedanius Secundus, možná proto, že dotyčnému slíbil, posléze však odepřel svobodu.
350 Římané měli přísný zákon. Ten stanovil, že když otrok zavraždí svého pána, mají být v odplatu popraveni všichni otroci pod stejnou střechou. Pokusím se vysvětlit, proč byla tato krutost považována za nutnou. Mnoho Římanů se svých otroků bálo, protože otroci k nim měli přístup v situacích, v nichž jim Římané byli vydáni na milost a nemilost. Nevyhnutelně docházelo k tomu, že i laskaví páni své otroky stále
355 frustrovali. Kvůli tomu žili v obavách, že jednou je takový frustrovaný otrok v zlosti zabije. Zákon měl odstrašováním chránit římský život. Pedanius Secundus byl bohatý muž. V jeho domě žilo 400 otroků. Všichni (s výjimkou toho jednoho) byli nevinní. Všichni měli být v odplatu za smrt svého pána zabiti. Lid v Římě protestoval – každý, kdo se s těmi otroky znal, kdo je potkával na trhu nebo se s nimi scházel ve spolcích
360 a hospodách. Ale senát po důkladné poradě odmítl zákon změnit. Císař Nero musel nechat nastoupit vojsko, aby zabránil povstání. Pouze pod záštitou vojenských jednotek, které protestující lid zastrašovaly, mohlo být 400 nevinných otroků popraveno, včetně mnoha žen a malých dětí. Toto byla zástupná smrt. Pavel byl možná už tehdy v Římě jako zajatec.

365 Druhá událost se přihodila o dva nebo tři roky později. Je známější. Nero chtěl nově vybudovat Řím. Aby se jeho plány uskutečnily, muselo se zbourat mnoho starých domů. Mnozí obyvatelé měli přijít o své dosavadní bydlení. Právě touto dobou veliké části Říma zničil požár – a to tak znamenitě zapadalo do Neronových plánů, že se ihned rozšířila pověst, že on sám dal pokyn k zapálení. Aby si našel obětního beránka, obvinil
370 Nero ze založení požáru křesťany. Možná proti nim obrátil několik apokalyptických

představ. Bylo mezi nimi totiž živě přítomno očekávání, že svět brzy zanikne v ohni. Každopádně je jako žháře popravili. Byli upáleni podle staré římské právní zásady ius talionis, podle níž měl trest odpovídat provinění, stejně jako ve starozákonní zásadě „oko za oko, zub za zub“. I tehdy obyvatelstvo s popravenými křesťany soucítilo. Neboť
375 byli nevinní. Někteří však pohrdali křesťany kvůli jejich odlišnému životnímu stylu natolik, že podle nich by si smrt přesto zasloužili, ne kvůli založení požáru, ale proto, že nenávidí lidské pokolení (k takovým patřil také vzdělaný spisovatel Tacitus). Římští křesťané odsouzení na smrt nemnoho let předtím četli v Pavlově epistole: *Kdo vznese žalobu proti vyvoleným Božím? Vždyť Bůh ospravedlňuje! ... Kdo nás odloučí od lásky*
380 *Kristovy? Snad soužení nebo úzkost, pronásledování nebo hlad, bída, nebezpečí nebo meč? Jak je psáno: Denně jsme pro tebe vydáváni na smrt, jsme jako ovce určené na porážku.* Vždycky mi připadalo, jako by měl Pavel věštecký dar, jako by vytušil, co se v Římě stane, když o několik let dříve psal tyto řádky. Také tito nevinní křesťané zemřeli za jiné.

385 Smrt za jiné nebyla krutou realitou jenom tehdy v Římě – pořád je to krutá realita. Potvrzuje to biologická evoluce. Život se vyvinul jen díky tomu, že jiný život měl k rozvoji méně příležitostí. V přírodě panuje krutý boj o život. Nejenomže zde velké ryby žerou malé ryby. Také ty malé si tvrdě konkurují v tom, která z nich dokáže lépe uniknout těm velkým. A velké ryby si stejně tvrdě konkurují v požíráání malých rybek.
390 Kdo umí lépe unikat nebo zabíjet, přežije a má více šancí se rozmnožit. Nepokračuje tento boj o život také v naší kultuře? Nejsme i my otroky drsného zákona života, který říká, že život může žít pouze na úkor života jiného?

Nebo je nějaká jiná možnost? Už Charles Darwin, objevitel boje o život, si uvědomoval, že jeho poznatky by mohly být zneužity jako program bezohlednosti mezi
395 lidmi. Proto zdůraznil, že přírodní evoluci neposouvá vpřed jenom agrese a ničení. Konkurují si také mírumilovné květiny na louce. Květiny, které přivábí více včel, mají větší naději na rozmnožení než ostatní. Každá rostlina a živočich zvyšuje svoji šanci na život a rozmnožení atraktivitou a láskou. Je pro nás z hlediska morálky snazší přijmout tuto konkurenci pomocí atraktivity a lásky než konkurenci agresí a ničením.
400 Ale základní zákon života zůstává tentýž – život může přežít pouze na úkor jiného života, atraktivnější život jen na úkor méně atraktivního. Přesto je důležité, že Darwin objevil lásku jako princip evoluce a jako protiváhu agrese a ničení. A velice jasně viděl, že lidská láska díky empatii a sounáležitosti přesahuje to, co se odedávna děje v přírodě.

405 Zásadní otázka pak zní – je možné díky evolučnímu principu lásky překonat evoluční princip agresivní konkurence? Nebo, vypůjčíme-li si známé heslo, je možné *to make love, not war*? Dá se jít ještě dál a do lásky kromě těch, kteří jsou atraktivní, zahrnout i ty, kteří atraktivní nejsou? Když k nim patří také cizinci, nepřátelé, lidé slabí a chybující? Teprve tehdy bychom skutečně unikli drsnému základnímu zákonu života,
410 jako Izrael vyvázl z egyptského otroctví.

Právě toto je poselství Pavla (a celého Nového zákona). Hospodin miluje ty, kteří jsou jeho nepřáteli, kteří nejsou atraktivní, kteří jsou hříšní! Bůh stojí na straně těch, kteří v přírodním boji o život nemají šanci, na straně slabých, chudých, chromých a nemohoucích! A chce po nás, abychom bojovali na jejich straně! Jak nás o tom ale
415 chce přesvědčit?

Římští křesťané poznali, co to znamená, když jsou nevinní lidé zabíjeni za jiné – za otroka, který zavraždil Pedania Secunda, za všechny Římany, kteří měli strach ze svých otroků, za císaře, který hledal obětního beránka, aby ze sebe setřásl podezření! Ale byla jim známa i představa „ušlechtilé obětní smrti“ za ostatní. V 55. kapitole
420 prvního listu Klementova, což je dopis římského sboru korintskému z konce 1. století, pokládali římští křesťané za obecně známou skutečnost, že králové a generálové dobrovolně dávají svůj život za blaho města. Když orákulum řeklo, že by město zachránila lidská oběť, oni tu smrt podstoupili. Tito králové a generálové věřili, že život nenávratně ztratí a nezískají jej zpět. Také je si podrobil drsný zákon života se svojí
425 poučkou, že život žije na úkor života jiného. Ale setkáváme se u nich s něčím novým. Neobětovali cizí život, aby zvýšili vlastní životní šance (jako to učinil senát pod Neronem), obětovali svůj vlastní život, aby jej zachránili ostatním.

Padesát let předtím jim Pavel v epištole zvěstoval poselství, že Ježíš za ně obětoval svůj život. Na první poslech si Římané zřejmě pomysleli, že to je „ušlechtilá obětní
430 smrt“. Ježíš se obětoval za ostatní. Bezpochyby i Ježíšova smrt odhaluje krutý zákon: život žije jen na úkor života jiného. Také Kristus byl odsouzen k poslušnosti tomuto zákonu. Ale během přemýšlení římští křesťané v této „ušlechtilé obětní smrti“ určitě také objevili jednu novinku – jak píše Pavel: *Kdo vznese žalobu proti vyvoleným Božím? Vždyť Bůh ospravedlňuje! Kdo je odsoudí? Vždyť Kristus Ježíš, který zemřel*
435 *a který byl vzkříšen, je na pravici Boží a přimlouvá se za nás!* Ježíš Kristus překonal smrt, čímž překonal zákon o životě žijícím jen na úkor jiného života. Jeho vzkříšením Bůh proti takovému zákonu protestuje. Když se Bůh ztotožnil s popraveným a ukřižovaným Ježíšem, ztotožnil se s obětí agrese a násilí, s obětním beránkem,

na něhož ostatní chtěli hodit své konflikty a napětí, s postavou, která nebyla vůbec
440 atraktivní. A tak nám předal radikální, nové poselství. Tato oběť není obětí určenou
k likvidaci. Tato oběť vstala z mrtvých. Stala se pramenem a zjevením nového života,
kterým nám Hospodin zaručuje, že život lze žít jinak než na úkor jiného života. Existuje
láska, která je silnější než agrese; a především je tato láska více než láska, kterou
v přírodě objevil Charles Darwin jako protiváhu agrese a ničení v boji o život. Není to
445 láska k tomu, co je atraktivní, životaschopné. Boží láska se spíše obrací k těm, kteří
nejdou nijak atraktivní, schopní, v kondici ani životaschopní. Je to láska, jež přijímá
lidi s nedostatky – lidi problematické, takové, kteří nejsou tak atraktivní jako květiny.
Je to láska, která vzkřísila ukřižovaného a opovrhovaného Ježíše z mrtvých.

Zopakujme si, že římské křesťané znali drsný základní zákon života. 400 nevinných
450 otroků muselo zemřít za vinu jednoho jediného viníka ze svých řad. Mnoho nevinných
křesťanů za plány a udržení moci císaře Nerona. Křesťanské poselství protestovalo
proti tomu všemu. Bůh stojí na straně všech obětí a otevírá nám oči, abychom prohlédli
krutý zákon života, který tak rádi potlačujeme a nechceme brát na vědomí; totiž že život
žije na úkor jiného života. Především nám však otevírá srdce, abychom tento zákon
455 překonali. Vyzývá nás, abychom udělali krok vpřed – přese všechno, co dosud určovalo
dějiny. Boží láska nedává život na úkor života jiného, nýbrž tak, že dává život
ukřižovanému, opovrhovanému, neatraktivnímu člověku. A proto můžeme říci: Když
někdo trpí a vzdychá, protože život je nesnesitelně těžký, tak v něm netrpí nikdo jiný
než Hospodin. Je to Duch Boží, který v našem srdci hluboce sténá, i když o tom nevíme.
460 Když trpíme, Bůh nás neopouští. Bůh je moc překonávající drsný zákon života, princip
výběru, který pracuje s agresí i atraktivitou. Proto může Pavel říci:

*Ale v tom ve všem slavně vítězíme mocí toho, který si nás zamiloval. Jsem jist, že
ani smrt ani život, ani andělé ani mocnosti, ani přítomnost ani budoucnost, ani žádná
moc, ani výšiny ani hlubiny, ani co jiného v celém tvorstvu nedokáže nás odloučit
465 od lásky Boží, která je v Kristu Ježíši, našem Pánu.*

A pokoj Boží, převyšující každé naše pomyšlení, bude střežit vaše srdce i mysl
v Kristu Ježíši. Amen.

3 Komentář k překladu

V teoretické části se věnuji nejprve analýze výchozích textů, přičemž vycházím z analýzy podle Christiane Nordové, tak jak ji popsala v knize *Textanalyse und Übersetzen*.¹ Z popsaných externích a interních faktorů vyplývá i charakteristika stylu textů, jemuž proto není věnována zvláštní kapitola. Následně popisuji cíl a metodu překladu. V předposlední části, jež je založena na jazykovém srovnání originálu a překladu, se věnuji překladatelským problémům a jejich řešení. Kapitulu uzavírá výběr překladatelských posunů a změn.

Jsou-li citovány úryvky z výchozích textů, následuje za nimi v závorce litera *O* a číslo řádky. Za citacemi z cílových textů je uvedeno písmeno *P*, taktéž s údajem o číslu řádky.

3.1 Analýza – externí faktory textu

3.1.1 Autor a vysílatel

Autorem a zároveň vysílatelem textů je německý doktor teologie Gerd Theißen (nar. 1943), dnes již emeritní profesor pro Nový zákon na univerzitě v Heidelbergu. Vystudoval evangelickou teologii, z níž roku 1968 získal doktorát. Pracoval jako farář Evangelické zemské církve v Badensku, činný byl ale především v akademické sféře – profesorem byl také na univerzitě v Kodani, má šest čestných doktorátů z různých zemí a je členem Heidelberské akademie věd. Jeho publikační činnost je velice bohatá, přičemž se jedná jak o vědecké publikace, tak o knihy určené široké veřejnosti. Ve své nejznámější knize *Der Schatten des Galiläers*, která dosud vyšla ve 24 vydáních a byla také přeložena do češtiny pod názvem *Galilejský*, přibližuje na základě vědeckých faktů příběhovou formou dobu, za níž působil Ježíš Kristus. Ve svých pracích se Theißen zaměřuje na sociální dějiny křesťanství, historického Ježíše a teorii raného křesťanství. Jeho erudice i zaměření se projevují také v mnou přeložených textech.

Kvůli autorským právům jsem pana profesora kontaktovala prostřednictvím e-mailu, přičemž se mi od něho dostalo ujištění, že k překladu nejsou žádné právní překážky. 24. ledna tohoto roku jsem využila možnosti navštívit jeho přednášku, kterou měl v Praze na farářském kurzu pořádaném Spolkem evangelických kazatelů, abych jej poznala osobně.

¹ NORD, 1995.

3.1.2 Médium

K překladu jsem si vybrala tři kázání, jež původně zazněla z kazatelny a posléze byla vydána v knize *Protestantische Akzente*, z níž vychází i můj překlad.

Zde je namístě zabývat se otázkou mluvenosti a psanosti. *Současná stylistika*² uvádí, že rétorický projev, tzn. i kázání, má často psanou podobu, v níž však musí být zohledněno jeho určení k přednesu. „*Rysy, které v důsledku toho má, se mnohdy v dodatečném zápisu řeči (např. pro otištění) upravují.*“³ Domnívám se, že změny, ke kterým případně kvůli knižnímu vydání došlo, nejsou přílišného rozsahu; proto při další analýze textů budu zohledňovat nejen jejich písemný záznam, ale i původní situaci, tedy jejich předání příjemci mluvenými prostředky.

Vytištění textů určených původně k poslechu s sebou navzdory řečenému určité důsledky nese. Rozšiřuje se díky tomu počet možných příjemců textu, kniha navíc dává prostor pro vysvětlování. Tuto možnost autor využívá v poznámkách za kázáním, kde uvádí čas a místo přednesení a přibližuje některé další jednotlivosti zmíněné během kázání. Poznámky nepřekládám, neboť nejsou součástí kázání, ale využívám je jako zdroj informací o textu.

3.1.3 Příležitost

Nordová⁴ uvádí, že existují typy příležitostí, s nimiž se pojí i typický druh textu a média. Do takové kategorie textů patří také kázání, jež je primárně určeno pro přednes během bohoslužeb. Pro knižní vydání není výslovně uvedena žádná příležitost.

První překládaný text, *Die Bitte um das tägliche Brot* (dále *první kázání*), na rozdíl od zbývajících dvou nezazněl v neděli, nýbrž ve středu, což je dáno tradicí středních bohoslužeb s kratším kázáním v kostele Peterskirche. Proto je dané kázání ze všech tří textů nejkratší.

Z druhého kázání, *Schätze im Himmel und auf Erden* (dále *druhé kázání*), vyplývá, že bylo sepsáno pro příležitost slavnosti díkůčinění: *Heute ist Erntedankfest* (O, 167). Jedná se o svátek, který se slaví většinou první neděli v říjnu a vyjadřuje vděčnost za úrodu.⁵

² ČECHOVÁ, KRČMOVÁ, MINÁŘOVÁ, 2008, s. 289.

³ ČECHOVÁ, KRČMOVÁ, MINÁŘOVÁ, 2008, s. 289.

⁴ NORD, 1995, s. 76–77.

⁵ Erntedankfest. *Religionen-de* [online]. [2018-04-10]. Dostupné na: <https://www.religionen-entdecken.de/lexikon/e/erntedankfest>.

3.1.4 Místo a příjemce

Všechna kázání poprvé zazněla v evangelickém univerzitním kostele Peterskirche v Heidelbergu. Ačkoli knižní vydání neomezuje místně svého příjemce (kniha se teoreticky může dostat do rukou komukoli na světě), prvotně se autor svými texty obrací právě na návštěvníky jmenovaného kostela.

Příjemcem zde není jednotlivec, ale publikum, což vyplývá ze samotné situace – bohoslužby jsou hromadnou záležitostí, v nichž se *společně* naslouchá slovu z Písma. Ačkoli lze předpokládat, že návštěvníci kostela jsou především křesťané, není vyloučena ani návštěva člověka jiného či žádného vyznání. Na otázku, zda autor takového návštěvníka vnímá jako náhodného příjemce, nebo zda jej již při sestavování textu zohledňuje, nelze jednoznačně odpovědět – autor jistě počítal s křesťanskou většinou, zároveň jeho kázání mohou být srozumitelná i nekřesťanům. Jisté je, že se příjemce musí orientovat alespoň v základech křesťanského náboženství, aby porozuměl.⁶

Vzhledem k tomu, že kázání byla připravena pro univerzitní kostel, jsou ideálními posluchači dospělí příjemci vyššího vzdělání – studenti a vysokoškolští učitelé. Vyplývá to i ze samotných kázání, jež na posluchače kladou celkem vysoké nároky. Zároveň je zohledněna otevřenost kostela veřejnosti a základní zvěst kázání je přístupná i lidem s menším objemem znalostí. Návštěvník *univerzitního* kostela také zřejmě bude připraven na vyšší intelektuální náročnost kázání.

Na rozdíl od účastníků bohoslužeb je příjemcem tištěné verze kázání jednotlivec. Má tu výhodu, že se k textu může vracet a více nad ním přemýšlet. Knihu si zřejmě otevrou spíše lidé zajímající se o protestantské prostředí nebo se v něm přímo pohybující, což naznačuje název knihy *Protestantische Akzente*.

3.1.5 Čas

Knižní vydání pochází z roku 2008, jednotlivá kázání byla poprvé vyslovena v roce 2002, 2003 a 2007. Protože neobsahují příliš odkazů na dobové reálie, které by se od té doby změnily, pokládám je za texty současné.

Pouze v prvním kázání se vyskytuje údaj prozrazující dobu a místo svého vzniku: *Heute, in Mitteleuropa im Jahre 2003, müssten wir die Rollen tauschen.* (O, 37–38) V kázání *Erlösung als Protest gegen das Selektionsprinzip* (dále *třetí kázání*) se vyskytuje deiktický časový odkaz: *viele in unserer Zeit haben Zweifel.* (O, 442)

⁶ Viz kapitola Analýza – interní faktory textu, podkapitola Presupozice.

3.1.6 Záměr a funkce

Záměrem autora je vyložit konkrétní úsek Bible, tak aby mu příjemci porozuměli a byli upevněni ve víře. Aby toho autor dosáhl, snaží se publiku přiblížit, dělí se s příjemci o svoje uvažování, poznatky a názory, zprostředkovává ale i myšlení jiných. Usiluje o rozmanitost svého projevu, jak stylistickými prostředky, tak i obsahově. Tím, že texty posléze vydává, chce oslovit co nejpočetnější publikum.

Tomuto záměru odpovídá – vypůjčíme-li si terminologii Romana Jakobsona⁷ – konativní funkce, která vyjadřuje zaměření a působení vysilatele prostřednictvím komunikátu na příjemce. *Současná stylistika*⁸ mluví o persvazivní neboli přesvědčovací funkci a uvádí, že je základem řečnického funkčního stylu.

V textech se nacházejí i další záměry a funkce – jsou však druhotné a slouží již jmenované konativní funkci. Autor chce svému publiku také předat nějaké vědomosti, např. když vykládá právní poměry starověkého Říma. Takovému záměru odpovídá poznávací funkce, která se vztahuje k nějaké skutečnosti.

Celým projevem prochází i fatická funkce, která se zaměřuje na kontakt. Formálně se projevuje především užitím inkuzivního plurálu, např. *Doch gerade hier geraten wir in unlösbare Probleme* (O, 299). Komunikace s příjemcem je pro rétorický styl důležitá.

Texty vložené do kázání nesou své vlastní funkce. Příběh o slepém zahradníkovi (O, 345–361) má výraznou poetickou funkci, dopis od autorova otce (O, 105–126) funkci emotivní, neboť v něm dochází k vyjádření osobních úvah. Funkci biblických textů v této chvíli ponechávám stranou; jednak je vzhledem k rozmanitosti citátů a zároveň k specifickým náboženským textům obtížné funkci určit, jednak pro ně přebírám již hotový překlad.

3.2 Analýza – interní faktory textu

3.2.1 Téma

Každé z překládaných kázání se zabývá jiným tématem.

První kázání se obecně zabývá naplněným žitím v přítomnosti, a to na příkladu dvou proseb modlitby Páně – prosby o chléb a odpuštění vin.

⁷ JAKOBSON, 1995.

⁸ ČECHOVÁ, KRČMOVÁ, MINÁŘOVÁ, 2008, s. 284.

Druhé kázání promlouvá o různých druzích statků a o hledání nepomíjejícího pokladu.

Tématem třetího kázání je překonání přírodního výběru díky oběti Ježíše Krista; vyskytuje se zde i téma situace prvních křesťanů za Nerona a celkově je zdůrazněn sociální tón křesťanství.

3.2.2 Obsah

V prvním kázání se autor nejprve zabývá tím, že se modlitba Páně soustředí na duchovní a pak pozemskou sféru. Posléze uvádí tři myšlenky k prosbě o chléb. Je to prosba o zajištěnou budoucnost. Je provázaná s prosbou o odpuštění. Je i prosbou o chléb pro ostatní. Autor následně cituje obsáhlou pasáž z dopisu svého otce, válečného zajatce. Otec v něm vyjadřuje svoje zásady ubránit se pokušení a nikomu nesníst jeho příděl, přičemž je podkládá prosbou o chléb a ochranu před pokušením. Autor pomocí otcovy další citace zdůrazňuje, že se lidem od Boha dostává bezpodmínečného odpuštění a přijetí. Na závěr následuje shrnutí, že uvedené modlitby jsou prosbou o možnost žít v přítomnosti bez starosti o minulost či budoucnost.

Druhý text začíná rozvedením biblického čtení o nebeských pokladech. Nejprve se autor věnuje „pozemským statkům“ – mluví o potřebě zodpovědnosti při určování pravidel kapitalismu. Poté přemýšlí nad tím, co Ježíš myslel těmi nezničitelnými statky. Popisuje tři různá stadia hledání těchto statků, k čemuž si vypůjčuje Kierkegaardovu filosofii. V estetickém stadiu člověk shromažďuje vzdělání, čímž se však mýlí s opravdovým životem. V následujícím etickém stadiu je nejvyšší hodnotou morálka a člověk pomáhá druhým, což je nad jeho síly. Ježíšův nebeský poklad člověk nachází až v náboženském stadiu, v němž je jako nejvyšší hodnota objeven Bůh. V závěrečné části kázání si autor vypůjčuje Marxovu terminologii a vysvětluje, že s Bohem do života vchází hodnota sama o sobě. Všechna tři stadia života ilustruje na příběhu o slepém zahradníkovi, kterého přirovnává k Bohu – pro Hospodina nemá stvoření užitnou, ale vlastní hodnotu. V estetickém stadiu vidí člověk Boha v jeho květinách, tedy stvoření, v etickém se chce podílet na úpravě jeho zahrady, tedy světa, a nakonec ocení především to, že jej může poznávat.

Třetí, nejobsáhlejší kázání, se na začátku věnuje biblickému citátu z epištoly Římanům a vyzdvihuje jeho dvě hlavní poselství – Boží soucit s trpícími lidmi a potvrzení jeho účasti v Kristově oběti. Následně se autor otázkou oběti věnuje podrobněji. Přenáší se do Říma 60. let, doby prvních křesťanů, kterým apoštol Pavel

poslal citovanou epištolu. Tamní křesťané na rozdíl od dnešních lidí zástupné smrti rozuměli – několik let po Pavlově epištole bylo popraveno 400 otroků za vinu jednoho z nich a za požár Říma byli odsouzeni na smrt právě křesťané. Autor následně uvádí, že umírání za jiné je základním zákonem přírody i dnes – aby se udrželi ti silní, musí umřít ti slabí nebo méně atraktivní. Autor pak na otázku, zda je možné tento zákon překonat, odpovídá s Pavlem, že ano. Autor poté opět připomíná první křesťany, kteří znali také dobrovolnou smrt za druhé. Taková byla i smrt Ježíše, jenž zemřel, aby jiní mohli žít – ale na rozdíl od jiných obětí on vstal z mrtvých. Tím překonal zákon přírody o přežití silnějších a atraktivnějších; Bůh miluje i slabé lidi. V závěru se autor vrací na začátek a připomíná, že díky tomu, co právě bylo popsáno, si může být každý jistý, že Bůh trpí s ním, a ujišťuje příjemce, že jej od Boha nic neodloučí.

3.2.3 Výstavba a členění

Mnohé týkající se výstavby a členění textu vyplývá z již popsaného obsahu, proto zde budu mluvit spíše obecně o všech třech textech najednou.

Kázání pocházejí ze stejné knihy, jejich společným jmenovatelem je protestantské prostředí, jinak spolu nijak nesouvisejí.

Před každým kázáním zaznívá v bohoslužbách biblické čtení, na něž se pak káže. Tuto situaci odráží i knižní vydání, v němž je biblický citát před kázáním uveden nejen biblickým odkazem, ale ve svém plném znění.

Samotný text je členěn většinou na poměrně dlouhé odstavce, které jsou vždy tematicky ucelené. Texty jsou koherentní, myšlenky na sebe logicky navazují. Na začátku autor přímo navazuje na biblické čtení, ke konci zopakuje, k čemu celým kázáním směřoval. Druhé a třetí kázání zakončuje mírně modifikovaným úryvkem z Písma (Fp 4,7), k němuž pro naznačení úplného závěru přidává „amen“.

V kázáních se vyskytují různé vložené texty, které Nordová podle Schmidta nazývá intexty.⁹

3.2.4 Presupozice

Jako další důležitý faktor uvádí Nordová pragmatickou presupozici.¹⁰ Podle Grepla je pragmatická presupozice *„soubor takových situačně relevantních faktorů a předpokladů, které mluvčí má (měl by) při způsobu (volbě) formulace svého*

⁹ NORD, 1995, s. 117.

¹⁰ NORD, 1995, s. 109.

*komunikátu respektovat, aby to byl komunikát (včetně elementárních výpovědí) úspěšný, zdařilý.*¹¹ Úspěšná komunikace, tj. porozumění textu, je možná jen tehdy, pokud autor správně předpokládá příjemcovy znalosti, které již ve svém projevu konkrétně nejmenuje.

Mnohé presupozice jsou dány skutečností, že se jedná o křesťanskou komunikaci. V prvotní komunikaci se příjemci chovají přiměřeně situaci vyplývající z návštěvy kostela – mlčí a naslouchají. Poznámka uvedená v tištěné verzi pod každým textem výslovně uvádí, že se jedná o kázání – proto je také u příjemce psaného záznamu znalost situace předpokládána, ačkoli podle ní své chování řídit nebude.

Příjemci očekávají, že se text bude vztahovat k duchovnímu tématu a že v popředí stojí čtení z Bible. Mají povědomí o složení Bible z různých knih a způsobu jejich citování, není jim cizí ani základní orientace v základech křesťanství, znají apoštola Pavla apod.

V kázáních se autor kromě již jmenovaných biblických postav odkazuje na řadu jmen z různých oblastí lidské činnosti, aniž by vysvětloval, o koho se jedná. Některá jména pouze uvádí (Johann Sebastian Bach, Sokrates, Albert Schweitzer, Maximilian Kolbe), u jiných rozvádí učení nebo činy jejich nositelů (Kierkegaard, Karl Marx, Nero). Ostatní jména autor vysvětluje: „*der Präfekt von Rom, Pedanius Secundus*“ (O, 454–455), „*Charles Darwin, der Entdecker des struggles for life*“ (O, 520–521).

V kázáních se vyskytují dvě úsloví, která jsou silně spojena se svým původem – jedná se o narážku na hnutí hippies: „*Ist es möglich, to make love, not war?*“ (O, 539–540), a na Shakespearova Hamleta: „*Hier geht es um »Sein oder Nichtsein«.*“ (O, 265)

Autor dále předpokládá znalost pojmů *Neoliberalismus* a *soziale Marktwirtschaft*, ostatní ekonomické pojmy vysvětluje.

V neposlední řadě musí příjemci pro dokonalé porozumění disponovat základními znalostmi o druhé světové válce – že Německo podléhalo nacistické ideologii, bojovalo proti Rusům a pronásledovalo Židy – a orientovat se v současném světě.

3.2.5 Lexikum¹²

Kázání jsou psána současnou spisovnou němčinou, jednou se vyskytne výraz ze švábského nářečí. Z kapitoly o presupozicích vyplývá, že se v textech vyskytují výrazy typické pro křesťanské prostředí a že kázání nesou rysy odbornosti; vyskytují se v nich

¹¹ GREPL, 2017, heslo Pragmatická presupozice.

¹² Příklady viz kapitola Překladatelské problémy a jejich řešení, podkapitola Lexikum.

pojmy z ekonomie, filosofie, biologie, historie a hojné internacionalismy. Autor užívá i jiných jazyků, a to angličtiny a latiny. Na druhou stranu text disponuje i hovorovými prostředky, frazémy a obraznými vyjádřeními. Celkově je jazyk kázání rozmanitý.

3.2.6 Neverbální prostředky

Neverbální prostředky jsou doprovodné jevy promluvy, jež nejsou součástí jazykového kódu. V mluveném projevu to může být gestikulace, projevy mimiky apod.¹³ Tuto prvotní komunikaci tentokrát z pochopitelných důvodů nelze zohlednit.

Psaná kázání využívají odlišnou velikost písma. Nadpis a podnadpis je vytištěn větším písmem než kázání, menším písmem jsou psány příběhy o slepém zahradníkovi, který je navíc od zbytku textu oddělen prázdnými řádkami, a doplňující poznámka za textem, jež kázání doprovází.

Kurzívou je vždy vytištěn biblický citát, na počátku kázání je navíc úvodní biblické čtení odděleno vodorovnými čarami. V textu za biblickou citací následuje biblický odkaz v závorce, nejedná-li se o citaci z úvodu jako ve třetím kázání. Uvozovkami jsou odlišeny citace a přímá řeč. Buď kurzívou, anebo uvozovkami jsou kromě citací vyznačeny také některé pojmy a cizojazyčné výrazy, např. „*Vorstellung vom »edlen Opfertod« für andere.*“ (O, 556–557)

3.2.7 Suprasegmentální prostředky

Suprasegmentální prostředky jsou zvukové jevy, které „[n]a rozdíl od hlásek nejsou výsledkem činnosti artikulačního proudu, nýbrž jen jeho modulací, úpravou“.¹⁴ V psaném textu jsou tyto jevy naznačeny, k čemuž jsou podobně jako u nonverbálních prvků využity grafické prostředky.

Kurzívou je několikrát naznačen důraz: *Aber ein Charakter werden bedeutet auch, dass (...).*“ (O, 302–303) *Und die Welt ist nicht nur für uns da.* (O, 325) V prvním uvedeném příkladu se větým důrazem dává jasně najevo, že je zde homonymum *ein* užito ve významu *jeden*, nikoli jako neurčitý člen.

Jednou jsou uvozovky užity pro vyjádření nadhledu: *Ein kleines »Scheißerle«, wie schwäbische Nüchternheit ein Baby nennt.* (O, 282)

V textech následují po důležité informaci vykřičníky, kterým zřejmě bude odpovídat i patřičné zdůraznění při hlasitém projevu, intonaci naznačují také otazníky.

¹³ NORD, 1995, s. 124.

¹⁴ ČECHOVÁ, 2011, s. 36.

V prvním kázání dochází k prolínání suprasegmentálních a nonverbálních prostředků. Uvozovky nebo kurzíva slouží k parafrázování modlitby Páně. Z hlediska nonverbálních prostředků je tak vyznačena přímá řeč, z pohledu prostředků suprasegmentálních naznačena odlišná intonace od zbytku textu.

3.2.8 Syntax

Nejvíce intonaci textu naznačuje syntax. Věty jsou především v prvním kázání často krátké, plynulost textu je „roztříštěna“ hojným výskytem dvojteček, což vede k menšímu užití spojek – textová koherence je tak často spíše sémantická než syntaktická. Například: *„Aber noch einmal sei daran erinnert: Vergessen wir nicht, die meisten Menschen auf der Welt haben keine Schwierigkeiten damit, die Bitte ums Brot wörtlich zu verstehen.“* (O, 93–95) Jmenované faktory naznačují pomalé tempo usilující jasnými a údernými větami o co možná největší srozumitelnost.

V syntaxi se odráží také faktor mluvenosti. Ten vede k častému opakování, mj. pomocí opakovacích figur, jako jsou syntaktický paralelismus, chiasmus, anafora etc., díky čemuž je text jasněji členěn, např. *„Aber nicht jeder gibt sein Geld so einfach weg. Nicht jeder ist ein Albert Schweitzer (...). Nicht jeder kann das sein. Nicht jeder soll es sein.“* (O, 291–294) Opakování je dovedeno do krajnosti ve třetím kázání, jež je prostoupeno mírně se obměňující větou *„Leben kann nur leben auf Kosten anderen Lebens“*. (O, 518–519) Opakovanost se projevuje i užíváním výčtů, např. *„Wir brauchen Farben, Licht und Nahrung.“* (O, 363–364) S mluveností a dříve zmíněnou fatickou funkcí souvisí i obracení se na posluchače pomocí řečnických otázek.

3.3 Metoda a cíl překladu

Ačkoli jsem texty překládala pro účely bakalářské práce, usilovala jsem o takový překlad, který by našel využití mimo akademickou půdu. Mým cílem bylo vytvořit kázání, která by bez dalších úprav mohla zaznít z kazatelny. Při svém postupu jsem zohledňovala poznatky překladatelské analýzy.

Vzhledem k tomu, že se i v překladu projevuje „já“ původního autora textu (např. když autor mluví o *svých* rodičích nebo když vyjadřuje *své* názory), v ideální situaci by ještě před kázáním mělo zaznít, že text nenapsal řečník, ale Gerd Theißen. To by zamezilo případným nedorozuměním ze strany posluchačů, kteří by si jinak textové „já“ s řečníkem spojovali.

Co se posluchačů týče, Popovič¹⁵ uvádí, že překladatel by měl nejen rozpoznat ideálního příjemce¹⁶ výchozího textu, ale zohledňovat i příjemce cílového. V našem případě ideální příjemce cílového i výchozího textu pochází z evangelického prostředí, v němž kázání během bohoslužeb hraje stěžejní roli. V jistém směru je však publikum mých překladů širší než publikum výchozího textu; výchozí texty jsou spjaty s univerzitním kostelem, překlady jsou naproti tomu určeny i lidem s nižším vzděláním, tzn. chtějí být co nejsrozumitelnější jakémukoli návštěvníkovi kostela.

Ohled na cílového příjemce s sebou nese určité posuny a změny překladu oproti originálu, některé jiné posuny jsou nutné už jenom vzhledem k rozdílnosti jazyků. Zásadní při rozhodování o případných změnách byla snaha zachovat záměr i funkci výchozího textu, jinými slovy snaha o funkčně ekvivalentní překlad.

Levý¹⁷ uvádí, že proces překladu je řízen dvěma normami – reprodukční a uměleckou, přičemž obě mají svoji důležitost. Reprodukční norma je pro překladatele jako norma pravdivosti pro autora původního díla. Platí přitom, že *„požadavek pravdivosti v překladatelství předpokládá nikoliv naturalistickou kopii, ale sdělení všech podstatných kvalit originálu čtenáři: překlad nemůže být stejný jako originál, ale má stejně působit na čtenáře.“*¹⁸ Umělecká norma usiluje o zachování estetických hodnot díla. Při překladu jsem se řídila oběma normami, protože však v textech povětšinou není stěžejní poetická, nýbrž konativní funkce, přikláním se více k normě reprodukční.

3.4 Překladatelské problémy a jejich řešení

Překladatelské problémy popisují na základě roviny lexikální, morfologické, syntaktické a pragmatické. V ukázkách jsou jevy, jež zmiňuji, vyznačeny tučně nebo podtržením, netýká-li se popisovaný jev celého citátu.

3.4.1 Lexikum

3.4.1.1 Obrazná vyjádření a ustálená slovní spojení

Při snaze zachovat bohatou obraznost kázání bylo možno mnohé frazémy v češtině nahradit velice podobným ekvivalentem:

¹⁵ POPOVIČ, 1974, s. 49–50.

¹⁶ Popovič mluví o „čtenáři“.

¹⁷ LEVÝ, 2012, s. 82.

¹⁸ LEVÝ, 2012, s. 83.

Liebe macht blind (...) (O, 279)

Láska je slepá (...) (P, 212)

auf Kosten anderer (O, 77), auf Kosten andern Lebens (O, 531)

na účet ostatních (P, 61), na úkor jiného života (P, 400–401)

V níže uvedeném příkladu by sice bylo lze užít podobného ekvivalentu (*toho jsem dalek*), ten je však oproti výchozímu textu silně příznakový – knižní až archaický:¹⁹

Das liegt mir fern. (O, 176–177)

Nerad bych budil takový dojem. (P, 136)

V jiných případech bylo kvůli nepřítomnosti českého ekvivalentu nutno hledat nová řešení. Jednou například autor na obraznost metafory v textu navazoval. V překladu byl použit jiný obraz, který však stejně jako v němčině vyjadřuje, že někdo nebo něco někomu škodí. Přitom došlo k nivelizaci, neboť německá metafora je na rozdíl od té české charakterizována vzletně, zastarale:²⁰

Und doch kann auch solch ein Sozialstaat durch Ungerechtigkeit **vergiftet werden**. Wenn der Vorstand eines Unternehmens Hunderte von Mitarbeitern entlässt, um 30 Millionen Euro pro Jahr zu sparen, und gleichzeitig seine Einkünfte um 30 Millionen im Jahr erhöht, **treibt er soziale Brunnenvergiftung**. (O, 213–217)

A přesto může být i takový sociální stát **podkopaný** nespravedlností. Když představenstvo závodu propustí stovky zaměstnanců, aby ušetřilo 30 milionů eur za rok, a zároveň o 30 milionů ročně zvýší své příjmy, **podráží společnosti nohy**. (P, 164–167)

Stylistickou charakteristiku naopak zachovávám u následujícího výrazu, který je podle *Dudenu* hovorový a expresivní.²¹ Hovorovost navíc v překladu zdůrazňuje i použitá spojka:

(...) dann waren sie **mucksmäuschenstill** (...) (O, 20)

(...) tak **ani nepípli** (...) (P, 19)

¹⁹ Internetová jazyková příručka, SSJČ, heslo Daleký.

²⁰ HEŘMAN, 2010, heslo Brunnenvergiftung.

²¹ umgangssprachlich emotional verstärkend

Jindy autor využívá dvojího významu slova, a to doslovného proti metaforickému:

Die Melodie des moralischen Lebens **ist** manchmal **ein** ziemlicher **Katzenjammer**.

(O, 304–305)

Po melodii morálního života občas **následuje** pěkný **bolehlav**. (P, 229–230)

Melodie morálního života zní někdy jako kočičí jekot – zároveň však *Katzenjammer* znamená *kocovina*, což vyjadřuje rozčarování, které nebude nijak příjemné. Proto jsem se rozhodla slovní hříčku zachovat; aby to bylo možné, cílový text necharakterizuje přímo melodii, nýbrž její důsledky.

Vyskytla se i situace, v níž jedno české substantivum obsahovalo oba významy německých substantiv, a tudíž bylo nutno pomoci si slovesem:

Jede **Bindung** wird zur **Fessel** (...) (O, 305–306)

Každé **pouto** se stává svazujícím (...) (P, 230)

V jednom případě se stal překlad obraznějším než výchozí text:

Die Fülle des vergangenen, möglichen und imaginativen Lebens **lässt** einen am eigenen Leben **vorbei leben**. (O, 254–255)

Plnost minulého, potenciálního a fantazijního života **odsouvá** žití vlastního života **na vedlejší kolej**. (P, 194–195)

3.4.1.2 Terminologie

Pro výrazy z oblasti křesťanství využívám ustálenou českou náboženskou terminologii, např. *das Reich* – *království*; *Gott* – *Bůh, Hospodin*; *das Vaterunser* – *modlitba Páně, otčenáš*; *das Brot* – *chléb* (ne *chleba*); *die Botschaft verkündigen* – *zvěstovat poselství*. Slovo *Brief* překládám podle zvyklostí různě, jako *epištolu*, *list*, nebo *dopis*.

50 Jahre vorher hatte Paulus ihnen in einem **Brief** die Botschaft verkündigt (...)

(O, 570–571)

Padesát let předtím jim Pavel v **epištole** zvěstoval poselství (...) (P, 428)

Im ersten **Klemensbrief**, im 55. Kapitel, einem **Brief** der römischen an die korinthische Gemeinde (...) (O, 557–558)

V 55. kapitole prvního **listu Klementova**, což je **dopis** římského sboru korintskému (...) (P, 419–420)

Stejně tak využívám českých ekvivalentů pro pojmy z oblasti ekonomie a filosofie.

3.4.1.3 Internacionalismy a cizí slova

Internacionalismus je „slovo, výraz užívané ve více nepříbuzných jazycích urč. kulturního areálu“.²² Nemusí přitom platit, že hojnost užívání je ve všech jazycích stejná. Z důvodu snazšího porozumění nahrazuji mnohé internacionalismy českými ekvivalenty (někdy také ze stylistických důvodů), např. *profan* – *světský*, *Blasphemie* – *rouhání*, *akzeptieren* – *přijmout*. U slova *sozial* postupuji různě, někdy použiji cizího výrazu (*Sozialstaat* – *sociální stát*), jindy slova českého původu (*sozialverträglich* – *společensky únosný*). V ostatních případech se internacionalismům nevyhýbám, např. *Stimulus* – *stimul*, *Aggression und Attraktivität* – *agrese a atraktivita*, *Imperativ* – *imperativ*.

Výchozí texty pracují také s angličtinou a latinou. Vyskytuje se v nich jeden anglický pojem (*struggle for life*) a jeden citát v témže jazyce (*to make love, not war*). První pro větší srozumitelnost překládám do češtiny (*boj o život*), druhé nikoli, neboť narážka na hnutí hippies je i v českém prostředí jasně rozpoznatelná. Problematickým se ukázal být latinský výraz *Damnamus*. Jedná se o substantivum utvořené z tvaru slovesa *damnare*, tedy *odsoudit*, *odsuzovat*, v 1. os. č. mn. Proto jsem zvolila překlad *odsouzení* (O, 204–205; P, 158). Z latiny jsem do českého znění nepřekládala *homo oeconomicus*, *homo sapiens*, ani právnícký pojem *ius talionis*; ten sice není obecně srozumitelný, je však vzápětí vysvětlen:

(...) nach dem alten römischen Rechtsgrundsatz des **ius talionis**, nach dem die Strafe dem Vergehen entsprechen sollte, analog dem alttestamentlichen Grundsatz: Auge um Auge, Zahn um Zahn. (O, 488–491)

(...) podle staré římské právní zásady **ius talionis**, podle níž měl trest odpovídat provinění, stejně jako ve starozákonní zásadě „oko za oko, zub za zub“. (P, 372–374)

3.4.1.4 Příznaková slovní zásoba

Čeština ve větší míře než němčina užívá zdvořilost, což se projevuje i v překladu:

²² KRAUS, 2014, heslo Internacionalismus.

²³ MALÍŠ, 1998, s. 29.

Wenn Gott nur **eine kleine Bedingung** nachschiebt: Du musst aber wenigstens **ein ganz klein wenig** Gutes getan haben (...) (O, 134–136)

Kdyby Bůh přidal jen **malinkou podmíněčku** – musíš udělat alespoň **trošku něco** dobrého (...) (P, 102–103)

Hier muss der Mensch (...) mit offenen Karten spielen, ohne **Bemäntelung** durch Rang, Titel, Beruf und Stand, ohne äußere Etikette. (O, 113–115)

Zde (...) člověk (...) musí hrát s otevřenými kartami, bez **pláštíku** hodností, titulů, povolání a stavu, bez vnější nálepky. (P, 86–88)

Podobně také *kleine Fische* – *malé rybky* (O, 514–515; P, 389), *Mutter* – *maminka* (O, 245; P, 186), ale *Vater und Mutter* – *otec s matkou* (O, 109–110; P, 84).

Dále se v textech projevovala hovorovost, knižnost a archaičnost. Hovorovost zachovávám např. zde:

Oder weiche ich zu schnell auf die höheren Güter aus, **um mich** vor einer Stellungnahme zu den irdischen Gütern **zu drücken**? (O, 175–176)

Nebo snad příliš rychle odbočuji k vyšším statkům, **abych nemusel řešit**, co si myslet o statech pozemských? (P, 135–136)

Knižnost a archaičnost se projevuje výhradně v ustálených slovních spojeních. Překlad je v jednom případě archaičtější než výchozí text, což je dáno charakterem ustáleného slovního spojení:

Und doch lebt der Mensch nicht vom Brot allein (...) (O, 171–172), Der Mensch lebt nicht vom Kapital allein. (O, 221)

A přece nejen chlebem živ je člověk (...) (P, 133), nejen kapitálem živ je člověk. (P, 170)

V níže uvedeném příkladu dochází sice ke ztrátě příznakovosti, ta se však díky substituci projevuje v překladu na jiném místě:

So viel zu den Gütern auf Erden. (...) Vielleicht darf ich mich aber jetzt **guten Gewissens** mit dem beschäftigen (...) (O, 218–220)

Toliko ke statkům na zemi. (...) Snad bych se ale teď **s dobrým svědomím** mohl zabývat něčím (...) (P, 168–169)

Zajímavý je případ expresivity, pro jejíž zachování se uchyluji k využití jiných jazykových možností češtiny. *Nazi*, stejně jako *mašinerie* s sebou nese negativní konotaci:

(...) der **das Nazireich** überlebt hatte. (O, 261)

(...) který přežil **nacistickou mašinerii**. (P, 199)

3.4.1.5 Synonyma

Některé lexémy výchozího textu mají širší význam než příslušné české ekvivalenty. Proto je překládám ekvivalenty různými. K tomuto jevu dochází často, zde uvádím jen nejobtížnější případy.

Die Chance:

Nicht jeder hat die **Chance** dazu. (O, 240–241)

Ne každý k němu dostane **příležitost**. (P, 184–185)

(...) die im natürlichen Lebenskampf keine **Chancen** haben (...) (O, 547–548)

(...) kteří v přírodním boji o život nemají **šanci** (...) (P, 413)

(...) haben eine größere **Chance**, sich zu vermehren als andere. (O, 526–527)

(...) mají větší **naději** na rozmnožení než ostatní. (P, 396–397)

Sloveso *grübeln* – zde zpodstatnělé – podle *Dudenu* znamená „*neustále se zabývat často mučivou, neužitečnou nebo neplodnou myšlenkou*“:²⁴

Er war ein Mensch, der sich oft **ins Grübeln** verlor. (O, 130)

Často se ztrácel **v bezpředmětných úvahách**. (P, 98–99)

Ich kann **mit dem Grübeln** aufhören (...) (O, 130)

Mohu **s těmi myšlenkami** přestat (...) (P, 100)

(...) dann würde er mich **ins Grübeln** stürzen (...) (O, 136–137)

(...) nutilo by mě to **hloubat** nad tím (...) (P, 103)

(...) der (...) **vom Grübeln** über die Vergangenheit befreit wird. (O, 145–147)

²⁴ seinen oft quälenden, unnützen oder fruchtlosen Gedanken nachhängen

(...) kdo (...) je osvobozen **od přemítání** nad minulostí. (P, 109–110)

Substantivum *Güter* překládám v druhém kázání jako *statky*, což však neplatí pro složeninu *Bildungsgüter*:

Das erste Stadium ist die Suche nach **Bildungsgütern**. (O, 226)

První stadium je touha **osvojit si vzdělání**. (P, 174)

(...) dann kommt zum *ästhetischen* Genießen dieser Welt (und ihrer **Bildungsgüter**) etwas hinzu (...) (O, 367–368)

(...) nemáme ze světa a **vzdělávání** jenom *estetický* požitek, protože se k němu přidá něco (...) (P, 280–281)

Naopak v některých případech je pro překlad různých lexémů použito stejného ekvivalentu, např. *Tod, Sterben* – *smrt*.

Větší analytičnost překladu se projevuje použitím dvou hyponym oproti německému hyperonymu:

Alle Lebewesen erhöhen ihre Lebens- und Vermehrungschance durch Attraktivität und Liebe. (O, 527–528)

Každá rostlina a živočich zvyšuje svoji šanci na život a rozmnožení atraktivitou a láskou. (P, 397–398)

Naproti tomu u poměrně obtížného výrazu *das Bürgertum*, jenž se překládá různě podle historického kontextu, používám hyperonymum, *tehdejší střední vrstvy* (O, 248; P 190).

Ve výčtech uvádějících prvky z množiny několikrát uvádím jiné prvky množiny než výchozí text, neboť v popředí stojí spíše charakteristika množiny než konkrétních prvků. Např. níže uvedený výčet prvků je součástí množiny, již bychom mohli nazvat „znevýhodnění lidé“, navíc je zde možné uvažovat o aliteraci:

(...) auf der Seite der Schwachen, Armen, der Hinkenden und **Hustenden!** (O, 548–549)

(...) na straně slabých, chudých, chromých a **nemohoucích!** (P, 413–414)

3.4.1.6 Deiktika

V mnohých případech dochází k náhradě deiktik výchozího textu přímým označením nebo naopak. První případ je motivován snahou o eliminaci zbytečného opakování, druhý úsilím o jednoznačnost.

Man kann sein Brot **in der Gegenwart** auch dann nicht genießen, wenn die Vergangenheit als dunkler Schatten **auf die Gegenwart** fällt. (O, 67–68)

Není možné s klidem pojídat chléb **v přítomnosti** ani tehdy, když **na ni** dopadá jako temný stín minulost. (P, 53–54)

Viele Römer hatten Angst vor ihren Sklaven. **Diese** hatten Zugang zu ihnen in Situationen, in denen **sie** ihnen schutzlos ausgeliefert waren. (O, 460–462)

Mnoho Římanů se svých otroků bálo, protože **otroci** k nim měli přístup v situacích, v nichž jim **Římané** byli vydáni na milost a nemilost. (P, 352–354)

Pozice podmětu je v němčině obligatorně obsazena, v češtině oproti tomu existuje možnost využít podmětu nevyjádřeného. Pro zvýšení kontrastu však osobní zájmeno v podmětu používám:

Wir haben Bedürfnisse. Wir brauchen Farben, Licht und Nahrung. **Gott** braucht das alles nicht. (O, 363–364)

My máme potřeby. Potřebujeme barvy, světlo a potravu. **Hospodin** nic z toho nepotřebuje. (P, 278–279)

3.4.1.7 Zvratné deverbativum

Podle Kolářové,²⁵ která shrnuje poznatky Grepla a Karlíka, rozlišujeme dva druhy deverbativ: dějové a verbální. Verbální substantivum má možnost zachovat si reflexivnost. Takový jev se vyskytuje i na jednom místě překladu:

Deshalb braucht man immer wieder als Stimulus das Erlebnis, einen neuen Autor zu entdecken, **sich** in eine neue Philosophie **zu knien**. (O, 255–257)

Proto člověk neustále potřebuje stimul v podobě zážitku z objevení nového autora, z **ponoření se** do nové filosofie. (P, 195–196)

²⁵ KOLÁŘOVÁ, 2010, s. 51.

3.4.1.8 Vid

Slovesný vid je podle Adama „*kategorie lexikálně-gramatická s problematickou měrou příslušností do morfologie*.“²⁶ Vid pokládám za znak sloves odlišujících od sebe dva lexémy, který je navíc nesen všemi slovesnými tvary; proto se o něm zmiňuji v kapitole věnované lexiku.

Německá slovesa vid postrádají, proto se překladatel musí na základě kontextu rozhodnout buď pro dokonavý, nebo nedokonavý vid.

Was ich **esse**, kann kein anderer **essen**. Was ich **trinke**, kann kein anderer **trinken**. (O, 70–71)

Co **jím** já, nemůže **sníst** nikdo jiný. Co **piju** já, nemůže nikdo jiný **vypít**. (P, 56–57)

Někdy už výchozí text pomocí jiného morfologického prostředku vyjadřuje ukončenost, jako zde minulý infinitiv:

Du musst aber wenigstens ein ganz klein wenig Gutes **getan haben**, erst dann vergebe ich dir (...) (O, 135–136)

(...) musíš **udělat** alespoň trošku něco dobrého, teprve pak ti odpustím (...) (P, 102–103)

Použití dokonavého vidu vede také k vynechání modálního slovesa. Výchozí i cílový text vyjadřují jistotu a nezvratnost:

Das ist ein Wert, den uns niemand **rauben kann**. (O, 390–391)

To je hodnota, o kterou nás nikdo **neoloupí**. (P, 297)

3.4.2 Morfologie

3.4.2.1 Určitý člen v němčině

Určitý člen má v němčině mimo jiné funkci jednoznačné identifikace. Čeština určitým členem nedisponuje (jako doslovný ekvivalent bývá uváděno demonstrativum *ten*), což s sebou nese důsledky i pro překlad. V mnohých případech není nutné jej nijak nahrazovat, slouží pouze jako ukazatel pádu či tématu. Někdy však identifikaci vyjadřují i slovně, a sice následujícími způsoby.

Použitím ukazovacího zájmena:

Das ist **die** Botschaft. (O, 442)

²⁶ ADAM, 2015, s. 36.

To je **ono** poselství. (P, 340)

Použitím zájmenného příslovce:

Das Brot wird von vornherein als gemeinsamer Besitz angesprochen. (O, 89–90)

Chléb je **zde** už od počátku považován za společný majetek. (P, 71)

Použitím rematizátoru:

Spätestens mit der Bitte um das Brot aber stimmten **die** Jünger in das Gebet ein. (O, 26–67)

Nejpozději během prosby o chléb se ale k modlitbě připojili **i** učedníci. (P, 24)

Použitím osobního zájmena: Heute (...) müssten wir **die** Rollen tauschen. (O, 37–38)

Dnes (...) bychom **jim** museli role vyměnit. (P, 31–32)

Použitím přídavného jména: **die** Reihenfolge (O, 68)

dané pořadí (P, 55)

3.4.2.2 Zájmeno *man*

Neurčité zájmeno *man* nemá český protějšek, proto vyvstává nutnost jej nahrazovat. K tomu v mém překladu dochází různými způsoby.

Použitím 1. os. č. mn.: Soll man sie für uns umformulieren (...) (O, 44)

Měli bychom si ji snad přeformulovat (...) (P, 36–37)

Použitím 2. os. č. mn.:

Wenn man Entscheidungen wie dieser Pastor treffen muss (...) (O, 263)

Když musíte činit rozhodnutí jako onen pastor (...) (P, 200–201)

Nevyjádřením podmětu pomocí opisného pasiva:

(...) warum man diese Grausamkeit für notwendig hielt. (O, 460)

(...) proč byla tato krutost považována za nutnou. (P, 351–352)

Užitím infinitivu v podmětu: Dazu musste man früher Klavier spielen können. (O, 243)

Tehdy k tomu bylo potřeba umět hrát na klavír. (P, 186–187)

Změnou agentu:

Ich entdeckte, dass man in der Bildung in einer virtuellen Realität lebt. (O, 251–252)

Došlo mi, že život ve vzdělání je virtuální realita. (P, 193)

3.4.2.3 Změna v čísle

Především u abstraktních výrazů je množné číslo nahrazováno číslem jednotným:

Er schaukelt **Profiterwartungen** hoch, **die** wie Luftblasen platzen (...) (O, 189–190)

Nafukuje **očekávání výnosu, které** posléze praskne jako bublina (...) (P, 147)

Také dochází k nahrazení množného čísla užitím hromadného jména:

Gott leidet **in seinen Geschöpfen**. (O, 462)

Bůh **ve svém stvoření** trpí. (P, 328)

Dochází-li k vyjádření něčeho obecně platného, je jednotné číslo nahrazeno množným. V následujícím příkladu neurčitý člen signalizuje, že není myšlen jeden, ale jakýkoli otrok:

Es war unvermeidlich, dass selbst gutmütige Römer **einen Sklaven** hin und wieder frustrierten. (O, 462–463)

Nevyhnutelně docházelo k tomu, že i laskaví páni **své otroky** stále frustrovali. (P, 354–355)

3.4.2.4 Konkurenční přivlastňovací formy

Čeština má více možností, jak vyjádřit přivlastňovací vztah. Konkuruje si především genitiv přivlastňovací, jež pokládám za hovorovější, a přivlastňovací adjektivum. S ohledem na kontext jsem se v následujícím případě rozhodla pro použití genitivu:

Genau das ist die Botschaft **des Paulus (und des ganzen Neuen Testaments)** (...) (O, 545–546)

Právě toto je poselství **Pavla (a celého Nového zákona)** (...) (P, 411)

3.4.3 Syntax

3.4.3.1 Slovosled

Český slovosled se od německého liší. Štícha uvádí, že „*zatímco v češtině je slovosledná forma jakékoli aktuální výpovědi pod vlivem jejího aktuálního členění, je v němčině aktuálně komunikativně podmíněná slovosledná výstavba věty poměrně*

*silně omezena gramatickými pravidly (normami).*²⁷ Dochází-li v překladu ke změně pořadí větných členů či celých vět v souvětích, je to nejčastěji kvůli zachování neutrality, které je v češtině vyjádřeno objektivním slovosledem – po tématu následuje réma:

Der Marktradikalismus sagt: Wir **dürfen** nichts ändern. (...) Der Radikalmarxismus sagt: Wir **dürfen** nichts ändern (...). Dagegen sagen viele und auch ich: Wir **müssen** etwas ändern. (O, 193–198)

Tržní radikalismus říká: **Nesmíme** nic měnit. (...) Radikální marxismus říká: **Nesmíme** nic měnit (...). Naproti tomu mnozí včetně mě říkají: Něco měnit **musíme**. (P, 150–153)

V jednom případě záměrně užívám subjektivního slovosledu, čímž dochází ke zdůraznění adverbia a tím i ke zvýšení kontrastu mezi tehdy a nyní.

Für andere sterben war nicht nur damals in Rom eine grausame Realität – **es ist immer eine grausame Realität**. (O, 507–508)

Smrt za jiné nebyla krutou realitou jenom tehdy v Římě – **pořád je to krutá realita**. (P, 385)

Kvůli tematicko-rematické posloupnosti je pozměněna i zrcadlová výstavba dvou následujících vět; zatímco věty výchozího textu se „zrcadlí“ lexémy, věty cílového gramatickými prostředky:

Die Vergangenheit ist im Kopf lebendig, und der Kopf lebt in der Vergangenheit. (O, 252–254)

V hlavě ožívá minulost a hlava žije v minulosti. (P, 193–194)

Němčina naznačuje otázku inverzním slovosledem (podmět následuje po přísudku), čeština takovým prostředkem nedisponuje. Aby bylo u delších vět od počátku jasné, že se jedná o otázku, vkládám částici *snad*:

Haben wir nicht Grund, bei jedem Essen zu beten: *Und vergib uns unsere Schuld?* (O, 78–79)

Nemáme **snad** důvod modlit se nad každým jídlem *A odpusť nám naše viny?* (P, 62–63)

²⁷ ŠTÍCHA, 2003, s. 123.

3.4.3.2 Pasivum a aktivum

Obecně při překladu německého pasiva do češtiny bývá nejčastěji použit buď aktivní tvar slovesa, nebo zvrtné pasivum, neboť opisné pasivní konstrukce jsou v němčině jevem častějším než v češtině.²⁸ Přesto je důležité posuzovat každý případ zvlášť a zohledňovat kontext. Proto pasivum překládám různými způsoby.

Aktivem, opisným pasivem:

Auf jeden Fall **wurden** sie als Brandstifter **hingerichtet**. Sie **wurden verbrannt** (...) (O, 487–488)

Každopádně je jako žháře **popravili**. **Byli upáleni** (...) (P, 372)

Slovesa *upálit* a *popravit* je běžné užívat v opisném pasivu, kvůli rozmanitosti je zde ale jeden tvar nahrazen rodem činným.

Zvrtným pasivem (tím zde byla přeložena i neosobní infinitivní konstrukce *um-zu*):

Um seine Pläne durchzuführen, mussten viele alte Häuser **abgerissen werden**. (O, 479–480)

Aby se jeho plány uskutečnily, **muselo se zbourat** mnoho starých domů. (P, 366–367)

Několikrát je německá aktivní konstrukce přeložena pomocí české pasivní. V uvedeném příkladu proto, aby v obou větách byl stejný podmět, navíc díky tomu není nutné dvakrát opakovat výraz *pastor*:

Ein Pastor **hatte** ihn als Kind jahrelang **versteckt**. Später hat er die Tochter des Pastors geheiratet. (O, 261–263)

Jako dítě **byl** celé roky **ukrýván** jedním pastorem. Později se oženil s jeho dcerou. (P, 199–200)

3.4.3.3 Vedlejší věta předmětná a podmětná

V němčině existuje na rozdíl od češtiny možnost, připojit některé druhy podřadných vět k řídící větě bez užití spojovacího výrazu (tzv. *uneingeleiteter*

²⁸ ŠTÍCHA, 2003, s. 497.

Nebensatz – neuvozená vedlejší věta).²⁹ Proto v češtině chybějící spojovací výraz doplňují:

(...) wenn wir wissen, hinter ihnen steht ein Wille (...) (O, 370)

(...) budeme-li vědět, **že** za nimi stojí vůle (...) (P, 282–283)

Hier **gilt: Ihr könnt nicht Gott dienen und dem Mammon** (Mt 6,24). (O, 179–180)

Platí **zde, že** nemůžete sloužit Bohu i majetku (Mt 6,24). (P, 138–139)

3.4.3.4 Jmenné a kondenzované výrazy

Němčina – stejně jako překládaná kázání – oplývá infinitivními konstrukcemi, které je v češtině nutné nahradit. Většinou je nahrazují jménem:

Auch Christus wurde dazu verurteilt, diesem Gesetz **unterworfen zu sein**. (O, 575–576)

Také Kristus byl odsouzen **k poslušnosti** tomuto zákonu. (P, 431–432)

Jesus schien am Kreuz **verlassen zu sein** (...) (O, 435–436)

Ježíš na kříži vypadal **opuštěný** (...) (P, 335)

Dochází tím ke kondenzaci, zhuštěnějšímu vyjádření. V následujících dvou případech zbývá v cílovém textu z celé vedlejší věty pouze jméno, a to kvůli snaze vyhnout se ukazovacímu zájmenu nebo pasivním konstrukcím:

Wenn wir Kontakt mit dieser Wirklichkeit haben, strahlt das auf uns ab (...). (O, 323)

Kontakt s touto skutečností se v nás odráží (...). (P, 243–244)

Wenn ein Orakel sagte, dass die Stadt gerettet würde, **wenn ein Menschenopfer dargebracht würde**, ließen sie sich opfern. (O, 560–562)

Když orákulum řeklo, že by město zachránila **lidská oběť**, oni tu smrt podstoupili. (P, 422–423)

²⁹ HELBIG, BUSCHA, 2013, s. 566.

Tato tendence, jež příliš neodpovídá záměru přizpůsobit text mluvenému projevu, je však vyvážena slovesným rozváděním vyjádření neuvádějících (finitního tvaru) slovesa:

Oder plakativ gesagt (...) (O, 539)

Nebo, vypůjčíme-li si známé heslo (...) (P, 406)

Noch einmal: (...) (O, 601)

Zopakujme si, že (...) (P, 449)

(...) sondern wegen **Hass auf** das Menschengeschlecht (...) (O, 495–496)

(...) ale proto, že **nenávidí** lidské pokolení (...) (P, 376–377)

Mir ist das immer so vorgekommen, als habe Paulus eine prophetische Gabe gehabt: **eine Präkognition dessen**, was in Rom passieren würde (...) (O, 503–505)

Vždycky mi připadalo, jako by měl Pavel věštecký dar, **jako by vytušil**, co se v Římě stane (...) (P, 382–383)

Kvůli kondenzovanému vyjádření ve výchozím jazyce, k němuž došlo použitím rozvitého přívlastku závislého na substantivu *Tod*, vystává níže nutnost pozměnit stavbu celého souvětí:

Er freute sich auf die bevorstehende Heimkehr und machte sich Gedanken darüber, dass er erst zu Hause **den zwei Jahre zurückliegenden Tod seiner Frau** richtig erleben wird, wenn er sie nicht mehr findet. (O, 98–101)

Těšil se na nadcházející návrat domů a s obavami uvažoval nad tím, že teprve doma, až nepotká svoji ženu, si pořádně uvědomí **její smrt, k níž došlo před dvěma lety**. (P, 77–79)

Použití dvou sloves v cílovém textu namísto jednoho bylo v následujícím případě dáno valenčními vlastnostmi německého slovesa *beteiligen*, jež se pojí s podmětem (*du*), ale také s předložkovým pádem (*daran*) a předmětem ve 4. pádě (*mich*).

Die größte Freude tust Du mir, wenn du mich daran **beteiligst**, Deinen Garten zu pflegen und zu vollenden. (O, 376–377)

Uděláš mi největší radost, když mi **dovolíš, abych se zapojil** do péče o Tvoji zahradu a pomohl Ti ji dokončit. (P, 286–287)

3.4.3.5 Modální slovesa

Z různých důvodů vynechávám či pozměňuji modální slovesa.

V německém jazyce se ve větší míře než v češtině užívá slovesa *können* ve spojení se slovesy smyslového vnímání:³⁰

(...) so dass sie ihren Atem hören **konnten**. (O, 20–21)

(...) až bylo slyšet vlastní dech. (P, 19)

Užití jiného modálního slovesa je v následujícím příkladu spojeno s vyjádřením neosobní konstrukce (*man* – zvrtné pasivum):

(...) von denen **man möchte**, dass sie alle Menschen erreichen (...) (O, 422)

(...) jež **se mají** dostat ke všem lidem (...) (P, 326)

Nadbytečným se jeví užití modality pomocí *wollen* zde:

Ich **will** versuchen zu erklären (...) (O, 459)

Pokusím se vysvětlit (...) (P, 351)

(...) wo es ums Überleben geht, **will** sie mehr als Überleben (...) (O, 142)

(...) tam, kde jde o přežití, **cílí** modlitba výš (...) (P, 106–107)

3.4.4 Pragmatika

3.4.4.1 Biblické citace a parafráze

Biblické citace pocházejí z Lutherova revidovaného překladu z roku 1984. Ten do nové revize z roku 2017 představoval oficiální znění Bible pro evangelické církve v Německu a je nejrozšířenějším překladem v německojazyčné oblasti.³¹ Z tohoto důvodu používám Český ekumenický překlad (ČEP), který je podle mých zkušeností v českém evangelickém prostředí podobně rozšířen.

Tohoto překladu se zásadně držím i tehdy, kdy se od něj německé vyznění Bible poněkud liší; autorovy záměrné zásahy do biblických textů však zachovávám. Oba tyto

³⁰ NEUMAYR, 2014, s. 35–36.

³¹ Die Lutherbibel, Revision 1984. *Deutsche Bibelgesellschaft* [online]. [2018-04-11]. Dostupné na: <https://www.die-bibel.de/bibeln/online-bibeln/lutherbibel-1984/informationen-zur-bibeluebersetzung/>.

postupy se projevují u dvou kázání v závěrečné větě pocházející z listu Filipským 4,7. V německém biblickém překladu je užito konjunktivu I, který v takovémto užití vyjadřuje přání³² – zde spíše požehnání –, v českém překladu se však vyskytuje indikativ v budoucím čase, jedná se tedy spíše o konstatování. Zároveň podle autorova postupu přidávám k biblickému znění přivlastňovací zájmena:

Und der Friede Gottes, welcher höher ist als unsere Vernunft, **bewahre** eure Herzen und Sinne in Christus Jesus. Amen. (O, 393–394) / in Christo Jesu. Amen. (O, 625–626)

A pokoj Boží, převyšující každé naše pomyšlení, **bude střežit** vaše srdce i mysl v Kristu Ježíši. Amen. (P, 299–300; 466–467)

Rozdíly v biblických překladech jednou ovlivnily i překlad kázání, který kopíruje čas použitý v Bibli:

Jesus sagt: Wo dein Schatz ist, **ist** dein Herz. (O, 158)

Ježíš říká: Kde je tvůj poklad, tam **bude** tvé srdce. (P, 123)

Úryvek z epištoly Římanům 8,26–39 uvedený před třetím kázáním se trochu liší od biblického překladu. Namísto *Liebe Christi* uvádí *Liebe Gottes* (O, 413). V české verzi se přikláním k nepozměněnému dodržení českého překladu. Domnívám se totiž, že danou změnou autor nesledoval žádný záměr a jedná se spíše o přehlédnutí; když v kázání cituje totéž místo, zachovává znění biblické (O, 500). Protože ČEP neuvádí odkaz na jinou biblickou knihu, jako je tomu v úryvku tentokrát dodržujícím německý biblický překlad (O, 415), vynechávám jej.

Nad tím, zda opravdu vždy využít ČEP, jsem nejvíce váhala u čtení z Písma, jež uvádí část modlitby Páně. Na rozdíl od němčiny se totiž od ústně tradované modlitby její znění liší – jedná se především o navyklé a částečně nesrozumitelné slovo *vezdejší*, jež v biblickém textu nenajdeme. Pro biblické znění jsem se nakonec rozhodla proto, že se káže na úryvek z Bible, jenž je uveden. Kázání se tak jako tak věnuje i variantním čtením modlitby (*dnešní/budoucí chléb*), tj. nedrží se pouze jednoho znění. Navyklý způsob modlitby uvádím, když o ní v dopise mluví autorův otec (O, 126; P 95–96).

³² Der Konjunktiv I im Hauptsatz. *Canoo.net* [online]. [2018-04-11]. Dostupné na: <http://www.canoo.net/services/OnlineGrammar/Wort/Verb/Modi/Haupt-Konj1.html>.

3.4.4.2 Nadpisy

Levý³³ rozlišuje dva typy nadpisů – popisný a symbolizující. Theißenovy texty jsou opatřeny popisnými nadpisy a podnadpisy, udávajícími téma. „*Tematické označení v takových případech překladatelé zpravidla zachovávají* [...]“³⁴ Stejný postup volím i pro své překlady. Pouze v jednom případě nadpis zkracuji:

Eine Botschaft an die Römische Gemeinde vor ihrer Verfolgung **durch Nero**
(O, 396–397)

Poselství římskému sboru v čase před pronásledováním
(P, 303)

Činím tak z jazykových důvodů – uvedení agenta, tj. Nerona, je možné dvěma způsoby (přivlastňovacím adjektivem nebo genitivem přivlastňovacím), oba jsou však krkolomné; první jmenovaná možnost je navíc dvojznačná. Vynechání dané informace není příliš závažné, neboť samotný text Nerona několikrát zmiňuje a nadpis slouží pouze jako orientační pomůcka při výběru četby; během kázání se nečte.

3.4.4.3 Grafická stránka

V prvním kázání se mnohokrát vyskytují citace či parafráze modlitby Páně, přičemž jsou od zbytku textu většinou odlišeny kurzívou, popř. uvozovkami. Když k žádnému vyznačení nedochází, překlad používá kurzívu:

Hat er zuerst gesagt. **Lasst uns beten!** Und dann wurden sie von selbst still?
(O, 14–15)

Řekl nejprve ***Modleme se!*** a oni se pak sami od sebe ztišili? (P, 15)

Z uvedeného příkladu vyplývá, že došlo i k úpravě interpunkce. Protože je nesnadné rozlišit, kdy se jedná o změnu pouze kvůli odlišným zvyklostem obou jazyků a kdy má změna širší důsledky, uvádím příklady v kapitole Překladatelské posuny a změny.

V textech se vyskytují i čísla psaná ciframi. Někdy tento postup zachovává i překlad (*400 Sklaven – 400 otroků*), většinou jsou však z důvodu snazšího čtení rozepsána

³³ LEVÝ, 2012, s. 140–141.

³⁴ LEVÝ, 2012, s. 141.

slovy (*1000 – tisíc, 50 Jahre – padesát let, Röm 8 – Osmá kapitola epístoly Římanům*).

Použité boční uvozovky (»«) v překladu nahrazuji dvojitými („“), jež jsou pro český pravopis doporučené.³⁵ Uvozovky vynechávám u názvu knihy (O, 229–230; P, 176). V jiném případě uvozovky naopak přidávám jako náhradu za odstraněnou dvojtečku:

(...) analog dem alttestamentlichen Grundsatz: Auge um Auge, Zahn um Zahn.
(O, 490–491)

(...) stejně jako ve starozákonní zásadě „oko za oko, zub za zub“. (P, 373–374)

Zmínku zaslouží i psaní velkých písmen. Ke konci kázání (O, 376–389; P 286–296) je autor nejednotný při psaní velkého písmena v zájmenech *du* a *dein*; v překladu v zájmenech *ty* a *tvůj* důsledně píše velké písmeno.

Ve stejném oddíle jsem se rozhodla psaním velkého a malého písmene odlišit dva významy německého *Wort*, vyplývající z kontextu; jeden je pro slovo ještě skryté, druhý pro to pocházející přímo od Boha:

Aber ich würde dein verborgenes **Wort** in allen Dingen überhören, wenn Du mich nicht direkt angesprochen hättest durch dein **Wort**. In diesem **Wort** bist Du selbst gegenwärtig. (O, 387–389)

Ale já bych Tvé skryté **slovo** ve všech věcech přeslechl, kdybys mě neoslovil přímo svým **Slovem**. V tomto **Slově** jsi přítomen Ty sám. (P, 294–296)

3.5 Překladatelské posuny a změny

Následující klasifikace vychází z Levého *Umění překladu* a Popovičovy *Teórie umeleckého prekladu*. Komentuji výběr jevů, jež oba teoretici popisují. Levý uvádí, že při snaze přetlumočit myšlenku se překladatel uchyluje ke třem druhům intelektualizace.³⁶ Také jmenuje překladaťelovy pracovní postupy, což jsou kromě překladu substitute a transkripce,³⁷ a věnuje poznámku i tomu, že „*vnitřní vysvětlivky znali už staří překladaťelé*.“³⁸ Popovič jako výrazové změny v překladu jmenuje

³⁵ Uvozovky. *Internetová jazyková příručka* [online]. [2018-04-11]. Dostupné na: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=162>.

³⁶ LEVÝ, 2012, s. 132nn.

³⁷ LEVÝ, 2012, s. 106nn.

³⁸ LEVÝ, 2012, s. 115.

výrazové zesílení, zeslabení a aktualizaci.³⁹ Do této kapitoly by bylo možno zařadit i mnohé jevy z kapitoly o překladatelských problémech.

3.5.1 Intelktualizace – formální vyjádření syntaktických vztahů

Jak již bylo řečeno, míra koheze je v textu relativně nízká. Protože je překlad určen k hlasitému přednesu, poměrně často se za účelem větší plynulosti uchylují k explicitnějšímu vyjádření syntaktických vztahů. K tomu dochází úpravou interpunkce, spojovacích výrazů⁴⁰ i formálního vyjádření závislosti.

1) Změna interpunkčního znaménka v otazník

Tato změna je odůvodněna inverzním slovosledem ve výchozím textu, jenž naznačuje otázku, ačkoli pak nenásleduje otazník.

Hat Jesus bewusst seine Jünger aufgefordert, um einen Überschuss zu bitten – über ihren eigenen Bedarf hinaus, weil er dabei folgenden Hintergedanken **hatte: wer** mehr als sein Existenzminimum hat, hat genug, um etwas abzugeben. (O, 80–83)

Vyzýval Ježíš učedníky vědomě k tomu, aby prosili o přebytek, nad rámec vlastních potřeb, protože uvažoval následujícím **způsobem? Kdo** má více než existenční minimum, má dost na to, aby předával dál. (P, 64–66)

2) Změna větné struktury

V překladu převažuje tendence spojovat věty, k čemuž dochází změnou interpunkčního znaménka v čárku:

Jesus Christus überwand den **Tod. Er** überwand **damit** das Gesetz, dass Leben nur auf Kosten anderen Lebens lebt. (O, 581–582)

Ježíš Kristus překonal **smrt, čímž** překonal zákon o životě žijícím jen na úkor jiného života. (P, 435–436)

Oproti tomu dochází i k rozdělení vět, což se projevuje změnou interpunkčního znaménka v tečku:

Er nennt ein **Kriterium: Wir** sollen nach etwas suchen, was nicht vergänglich **ist, und** unterscheidet dabei (...) (O, 159–161)

³⁹ POPOVIČ, 1974, s. 122nn.

⁴⁰ Příklady viz kapitola Syntax, podkapitola Vedlejší věta předmětná a podmětná.

Jmenuje jedno **kritérium**. **Máme** se shánět po něčem, co **nepomíjí**. **A** současně rozlišuje (...) (P, 124–125)

Genau das ist die Botschaft des Paulus (und des ganzen Neuen **Testaments**): **Gott** liebt die, die seine Gegner sind (...) (O, 545–546)

Právě toto je poselství Pavla (a celého Nového **zákona**). **Hospodin** miluje ty, kteří jsou jeho nepřáteli (...) (P, 411–412)

V druhém uvedeném příkladu na první pohled dochází změnou interpunkce ke změně deixe (*das – toto*) kataforické v anaforickou. Ve skutečnosti věta s pronominem *das* potvrzuje výpověď předchozího odstavce a věta následující v originálu po dvojtečce je spíše jeho vysvětlením nebo upřesněním.

3) Přidání věty

Došlo k němu ve snaze eliminovat dvojtečku a zvýšit plynulost textu:

Sind nicht auch wir Sklaven dieses harten Gesetzes des Lebens: Leben kann nur leben auf Kosten anderen Lebens? (O, 517–519)

Nejsme i my otroky drsného zákona života, **který říká, že** život může žít pouze na úkor života jiného? (P, 391–392)

4) Změna parataxe v hypotaxi

Ist es denkbar, die Liebe sogar auszudehnen über die hinaus, die attraktiv sind, auf die, die nicht attraktiv sind? **Und** dazu gehören auch die Fremden, die Feinde, die Schwachen, die Menschen mit Defiziten? (O, 540–543)

Dá se jít ještě dál a do lásky kromě těch, kteří jsou atraktivní, zahrnout i ty, kteří atraktivní nejsou? **Když** k nim patří také cizinci, nepřátelé, lidé slabí a chybuující? (P, 407–409)

5) Změna hypotaxe v parataxi

(...) dass sie unwiederbringlich das Leben verlieren würden, **ohne es neu zu gewinnen**. (O, 563–564)

(...) že život nenávratně ztratí **a nezískají jej zpět**. (P, 423–424)

3.5.2 Intelektualizace – zlogičťování textu

Následující ukázka obsahuje dvě vztažné věty, přičemž ta první se vztahuje k *Vaterunser*, druhá ke spojení *zwei Bitten*. V překladu obě věty vztahují ke spojení *dvě prosby*:

Diesen Grundsätzen entsprechen zwei Bitten des ›Vaterunsers‹, **das** man im normalen Leben gedankenlos dahingesagt hat und **deren** wahre Bedeutung man hier erst voll und ganz erkannt hat (...) (O, 123–125)

Těmto zásadám odpovídají dvě prosby modlitby Páně, **kteřé** jsem v běžném životě jen bezmyšlenkovitě zamumlal a **jejichž** pravý význam jsem úplně a dokonale poznal až tady (...) (P, 93–95)

V dalším příkladu se k výrazu *Versuchung* – *pokoušení* ve výchozím a cílovém textu vztahuje vždy něco jiného, avšak v důsledku význam zůstává zachován – otec vnímal, že když člověk bojuje o jídlo, je velice snadné sklouznout k bezohlednosti vůči ostatním:

Er sah die Versuchung darin, dass man im harten Kampf um die knappen Lebensmittel verroht und schuldig wurde. (O, 126–128)

Otec viděl pokušení v tvrdém boji o nedostatkové potraviny, protože v něm člověk snadno zesuroví a proviní se. (P, 96–97)

Níže se nachází abstraktní konstrukce, v níž je zmíněno několik různých *světů* a *prostorů*. V knihách se otevírá svět (*Welt*), jenž otevírá prostory (*Räume*) přesahující pozemský svět (*Lebenswelt*). V překladu jsem se rozhodla vynechat jednu akci; tak atributy *prostorů*, jež jsou otevřeny *světem*, připisují rovnou *světu*, jinak řečeno slučují *Welt* a *Räume* do jednoho pojmu. Navíc složeninu *Lebenswelt* překládám pomocí přirovnání:

Mit Büchern tut sich eine wunderbare **Welt** auf. **Sie öffnet Räume** weit über die eigene Lebenswelt hinaus. (226–228)

V knihách se nám otevírá úžasný **svět**, který daleko přesahuje svět jako pouhé místo k žití. (P, 174–175)

Níže uvedené dva příklady jsou specifikací pomocí shodného přívlastku a slovesného rozvedení, pouhá předložková vazba by působila nejednoznačně nebo nepřiliš hezky:

(...) als Zeichen **für** Gott selbst. (O, 374)

(...) jako znamení **ukazující na** samotného Boha. (P, 285)

(...) er öffnet unsere **Augen für** das grausame Grundgesetz des Lebens (...) (O, 605–606)

(...) otevírá nám **oči, abychom prohlédli** krutý zákon života (...) (P, 452–453)

Následuje podobný případ zjednoznačnění vztahu, pomocí dodaného přívlastku neshodného:

Auch sie wurden dem harten Grundgesetz des Lebens unterworfen, dass Leben auf Kosten anderen Lebens lebt. (O, 564–565)

Také je si podrobil drsný zákon života **se svojí poučkou**, že život žije na úkor života jiného. (P, 424–425)

Několikrát se v překladu vyskytuje jiný agens než v originálu, a to z různých důvodů či s různými důsledky.

Absence obrazného vyjádření:

Das zeigt **ein Blick in** die biologische Evolution. (O, 508–509)

Potvrzuje to biologická evoluce. (P, 386)

Užití modálního slovesa:

Aber wenn dasselbe Brot von zwei, von fünf oder von zehn Menschen **geteilt wird**, gibt es Probleme. (O, 74–75)

Ale pokud **se má** tentýž chléb **rozdělit** dvěma, pěti nebo deseti lidem, nastane problém. (P, 59–60)

Užití jedné namísto dvojí (*pokračovat v boji v kultuře*) předložkové vazby:

Setzen wir diesen Lebenskampf nicht auch in unserer Kultur fort? (O, 516–517)

Nepokračuje tento boj o život také v naší kultuře? (P, 390–391)

3.5.3 Intelektualizace – vykládání nedořečeného

Levý⁴¹ uvádí, že překladatel má tendenci text vykládat, neboť usiluje o předání myšlenky. K tomu na více místech dochází i v mém překladu.

Wenn wir die Welt als seinen Garten betrachten, dann kommt zum ästhetischen Genießen dieser Welt (und ihrer Bildungsgüter) etwas hinzu, **das ihm eine Transparenz für die Ewigkeit gibt.** (O, 367–369)

Když začneme svět pozorovat jako Boží zahradu, nemáme ze světa a vzdělávání jenom estetický požitek, protože se k němu přidá něco, **co jej zprůzrační, a my nahlédneme do věčnosti.** (P, 280–282)

Dané souvětí bylo značně obtížné přeložit. Překlad tučně vyznačené místo už interpretuje a rozvádí. Děje se tak především kvůli předložkové vazbě ve výchozím textu, dále není žádoucí užití cizího výrazu – proto užívám ryze českého ekvivalentu namísto původního *Transparenz*.

Také v předchozí, podtržené části dochází k intelektualizaci; jednu větu rozvádím dvěma větami, resp. souvětím podřadným. Výslovně od sebe odděluji stav a děj – nejprve existuje estetický požitek a pak se k němu něco přidává. K danému řešení se uchyluji kvůli složenině *Bildungsgüter* a zpodstatnělému slovesu *Genießen*, což jsou gramatické prostředky užívané v němčině častěji než v češtině, jež výchozímu textu umožňují zhuštěné vyjádření.

Vykládání nedořečeného se kvůli kondenzovanému vyjádření v originále projevuje i zde:

Es geht um ein **Mindestmaß an Entlastung** von Sorgen! (O, 58–59)

Jedná se o **základní podmínku, jejíž splnění ulehčuje** od starostí! (P, 46–47)

Projev interpretace obsahuje i níže uvedený příklad (změna čísla je způsobena překladem ukazovacího zájmena *der* pomocí *lidé* v předchozím souvětí):

Nur der ist frei für die Gegenwart. (O, 64–65)

Pouze jim se žije v přítomnosti svobodně. (P, 51–52)

⁴¹ LEVÝ, 2012, s. 132.

Následující věta je příkladem intelektualizace pomocí přívlastku neshodného, jenž specifikuje substantivum (k obrácení pořadí došlo proto, aby *odpuštění vin* nebylo mylně vztaženo k *poselství*):

Das ist der Sinn der **Rechtfertigungsbotschaft** und der Vergebung der Schuld.
(O, 133–134)

To je smysl odpuštění vin a **poselství o ospravedlnění skrze víru**. (P, 101–102)

Do vykládání nedořečeného Levý⁴² řadí i změnu metafory v přirovnání:

Hier **muss** der Mensch **sich nackt zeigen** (...) (O, 113–114)

Zde **stojí** člověk **jako nahý** (...) (P, 86–87)

Ze stylistických důvodů – pro zjemnění vyjádření – se uchyluji k bližší specifikaci, která vyplývá z předchozího textu:

(...) der **einen Juden** versteckt hat. (O, 293–294)

(...) který ukrýval **židovského chlapce**. (P, 222)

3.5.4 Výrazové zesílení a zeslabení

Překlad na několika místech mění expresivní zabarvení.

(...) und das passte so **gut** in die Pläne des Nero (...) (O, 482)

(...) a to tak **znamenitě** zapadalo do Neronových plánů (...) (P, 368)

Um einen Sündenbock zu finden, beschuldigte Nero die Christen der Brandstiftung.
(O, 484–485)

Aby **si** našel obětního beránka, obvinil Nero ze založení požáru křesťany. (P, 369–370)

(...) der kein **reiner** *homo oeconomicus* ist (...) (O, 224)

(...) který není **čistokrevný** *homo oeconomicus* (...) (P, 172–173)

⁴² LEVÝ, 2012, s. 134.

V následujícím příkladu se projevuje stylistická nivelizace a výrazové zesílení. Sloveso *beseitigen* znamená podle *Dudenu odstranit*, ale také eufemisticky⁴³ *zavraždit*. Rozhodla jsem se pro překlad, který nezachovává tuto stylistickou charakteristiku, ale – již s nějakou mírou interpretace – zachovává stejný význam:

Dies ist kein Opfer, das **beseitigt werden soll**. Dies Opfer ist auferstanden. (O, 588–589)

Tato oběť není obětí **určenou k likvidaci**. Tato oběť vstala z mrtvých. (P, 440–441)

3.5.5 Aktualizace

Překlad má být možné použít v bohoslužbách i dnes. Proto bylo nutné zobecnit časový údaj vztahující se k době vzniku textu:

Heute, in Mittelueropa **im Jahre 2003**, müssten wir die Rollen tauschen. (O, 37–38)

Dnes, ve střední Evropě **21. století**, bychom jim museli role vyměnit. (P, 31–32)

3.5.6 Vnitřní vysvětlivka

V kázání o části modlitby Páně výchozí text tematizuje dvojí význam slova: němčina na rozdíl od češtiny vyjadřuje jedním slovem *dluh* i *vinu*, stejně jako řečtina. Díky tomu se mohu uchýlit k vnitřní vysvětlivce, jež se nevztahuje k němčině (jakožto výchozímu jazyku kázání), ale k řečtině (výchozímu jazyku Nového zákona):

Diese Fischer und Bauern verstanden auch, dass man nicht nur **Schuldenerlass** durch Gläubiger braucht, sondern Erlass der Schuld durch Gott. (O, 30–32)

Tito rybáři a zemědělci chápali, že potřebují nejen **prominutí vin nebo, jak také v původním biblickém znění čteme, dluhů** od věřitelů, nýbrž i prominutí vin od Boha. (P, 27–29)

3.5.7 Transkripce

Jedním z překladatelových pracovních postupů je podle Levého transkripce, která přichází v úvahu u výrazů, jež postrádají obecný význam, jsou jedinečné. K transkripci v mých překladech dochází u vlastních jmen a názvů knih:

Als ich **Dostojewskis »Schuld und Sühne«** las (...) (O, 229–230)

⁴³ verhüllend

(...) když jsem četl **Dostojevského Zločin a trest** (...) (P, 176)

3.5.8 Substituce

Substituce je dalším pracovním postupem, který umožňuje nahradit jedinečný výraz domácí analogií, a to v případě, že výchozí výraz kromě jedinečné složky obsahuje i obecný význam. Ukázkovým případem je následující věta:

Ein kleines »**Scheißerle**«, wie schwäbische Nüchternheit ein Baby nennt, ist eine Realität, eine unbestreitbare Realität. (O, 282–283)

Takový pokakaný mrňousek je realita, nepopíratelná realita. (P, 213–214)

Daný výraz pochází ze švábského nářečí, což je jedinečná složka do jiného jazyka nepřevoditelná. Lexém nese podle švábského lexikonu *Schwäbisch schwätza* obecný význam „něžné označení miminka“,⁴⁴ ze slootovorného hlediska si lze zároveň povšimnout celkem jasné motivace pro označení: malé děti ještě neudrží stolicí. Zvolení substituce má několik důsledků – mizí shodný přívlastek *klein*, jehož význam je obsažen ve zdrobnělině *mrňousek*, dále není užito uvozovek, jež komentují podobu jazykového kódu (mají metajazykovou funkci), ani nezůstává zachována vsuvka obsahující taktéž metajazykovou funkci (ale i jemnou ironii, která se v překladu ztrácí).

Domácí analogie využívám u historické realie:

Meine Mutter fiel bei der Aufnahmeprüfung **ins Lehrerseminar** durch und wurde Sozialarbeiterin. (O, 245–246)

Maminka u přijímacích zkoušek **do učitelského ústavu** neuspěla a stala se sociální pracovnící. (P, 188–189)

Popisovaná událost se zřejmě přihodila v době Výmarské republiky (autor tehdy ještě nebyl na světě). Definice pojmu *Lehrerseminar* podle *Dudenu* zní: „*Früher, Ausbildungsstätte für Volksschullehrer.*“ Učitelé poskytující základní vzdělání studovali zde, nikoli na vysoké škole. Podobná situace panovala za tehdejší první republiky v Československu – na obecných školách učili absolventi učitelských ústavů. Svůj postup jsem si ověřila v paralelním korpusu InterCorp v10⁴⁵ Českého národního

⁴⁴ Kosename für ein Baby

⁴⁵ Citováno 11. 4. 2018, viz:

https://kontext.korpus.cz/view?ctxattrs=word&pcq_pos_neg_intercorp_v10_cs=pos&attr_vmode=visi

korpusu, kde byl tento ekvivalent pro stejný výraz použit nejčastěji, třikrát ze šesti případů.

K substituci došlo i na stylistické rovině – jedná se o náhradu cizí formy formou domácí: *die Geschichte von den Blumen des Blinden* – příběh o slepci a jeho květinách (O, 343–344; P, 258). Na pragmatické rovině došlo k užití generického maskulina namísto uvedení zástupců obou pohlaví, jak je v němčině obvyklé: *Christinnen und Christen* – křesťané (O, 497; P, 378).

Nesubstituovala jsem měnu (O, 215–216; P, 166), protože eura jsou v České republice dobře známa a nesou s sebou místní kolorit, jemuž není nutno se vyhýbat, neboť by posluchači měli vědět,⁴⁶ že se jedná o překlad z němčiny.

ble&pagesize=40&align=intercorp_v10_cs&q=~lvNhdCSZCN&viewmode=align&attrs=word&corpname=intercorp_v10_de&refs=%3Ddoc.id&attr_allpos=k&maincorp=intercorp_v10_de.

⁴⁶ Viz kapitola Metoda a cíl překladu.

4 Závěr

Cílem práce bylo vytvořit funkčně ekvivalentní překlad tří kázání tak, aby je bylo možné pronést z kazatelny bez dalších úprav. To s sebou neslo nutnost četných změn, zejména na rovině lexikální a syntaktické. Na rovině lexikální zejména proto, že se v textech vyskytují mnohé termíny a internacionalismy. Na rovině syntaktické kvůli směřování od poměrně nízké koheze výchozích textů k větší „mluvnosti“ textů a syntaktické plynulosti. Úpravy směřující k vytyčenému cíli byly nezbytné především proto, že se ideální příjemce cílových textů liší od příjemce textů výchozích – původně byla kázání určena pro univerzitní kostel, můj překlad se zaměřil na co nejširší posluchačstvo, tj. také na lidi s nižším vzděláním a nižšího věku.

Během překladu jsem si kladla otázku, nakolik je možné tomuto cíli dosáhnout. Navzdory provedeným změnám jsou Theißenova kázání stále poměrně náročná, a to z obsahových důvodů. Autor se odvolává na různé myšlenkové směry a ačkoli má velice promyšlenou strukturu, jeho myšlenky jsou někdy poměrně komplikované. Na druhou stranu je nepochybné, že základní poselství textů je vždy obecně srozumitelné. Rozhodnutí, zda je některé z přeložených kázání vhodné pro bohoslužby, proto ponechávám na tom, kdo bohoslužby se čteným kázáním povede.

Práce na překladu byla velice rozmanitá. Ačkoli kázání pocházejí od stejného autora, bylo každé něčím specifické. Obdivovala jsem autorovu schopnost promyšleně členit text, jeho vyjadřovací schopnosti a v neposlední řadě i způsob jeho uvažování. Bylo jistě velice zajímavé pokusit o překlad myšlenek věhlasného teologa.

5 Zdroje

5.1 Primární zdroje

THEIßEN, G. *Die Bitte um das tägliche Brot*. In: *Protestantische Akzente. Predigten und Meditationen*. München: Gütersloher Verlagshaus, 2008. Str. 67–71.

THEIßEN, G. *Erlösung als Protest gegen das Selektionsprinzip. Predigten und Meditationen*. In: *Protestantische Akzente*. München: Gütersloher Verlagshaus, 2008. Str. 147–153.

THEIßEN, G. *Schätze im Himmel und auf Erden*. In: *Protestantische Akzente. Predigten und Meditationen*. München: Gütersloher Verlagshaus, 2008. Str. 76–82.

5.2 Slovníky jazykové a odborné

BÜRGER, J. *Německo-český hospodářský slovník*. Plzeň: Fraus, 1997. Speciál. Knihovna hospodářských slovníků.

DOVALIL, V., KÁŇA, T., PELOUŠKOVÁ, H., ZBYTOVSKÝ, Š., VAVŘÍN, M. *Korpus InterCorp – němčina, verze 10 z 1. 12. 2017*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2017. Dostupný na: <http://www.corpus.cz>.

Duden [online]. Bibliographisches Institut GmbH, 2018 [2018-04-11]. Dostupné na: <https://www.duden.de/>.

GREPL, M. *Pragmatická presupozice*. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [2018-04-10]. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/PRAGMATICKÁ_PRESUPOZICE

HEŘMAN, K., BLAŽEJOVÁ, M., GOLDHAHN, H. et al. *Deutsch-tschechisches Wörterbuch der Phraseologismen und festgeprägten Wendungen. A–L*. Praha: C. H. Beck, 2010.

HEŘMAN, K., BLAŽEJOVÁ, M., GOLDHAHN, H. et al. *Deutsch-tschechisches Wörterbuch der Phraseologismen und festgeprägten Wendungen. M–Z*. Praha: C. H. Beck, 2010.

Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2., opravené a rozšířené vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998.

Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. Olomouc: FIN, 1995.

KRAUS, J. *Náboženský styl*. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [2018-04-10]. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/NÁBOŽENSKÝ_STYL.

KRAUS, J. et al. *Nový akademický slovník cizích slov*. První vydání, 4. dotisk. Praha: Academia, 2014.

Latinský slovník [online]. 2009 [2018-04-11]. Dostupné na: <http://latinsky-slovník.latinsky.cz/>.

Linguee. Wörterbuch Tschechisch-Deutsch [online]. [2018-04-11]. <https://www.linguee.de/deutsch-tschechisch>.

LOPATKOVÁ, M., KETTNEROVÁ, V., BEJČEK, E., VERNEROVÁ, A., ŽABOKRTSKÝ, Z. *VALLEX 3.0* [online]. LINDAT/CLARIN digital library at the Institute of Formal and Applied Linguistics, Charles University. 2016 [2018-04-11]. Dostupné na: <https://lindat.mff.cuni.cz/repository/xmlui/handle/11234/1-2307>.

MANGOLD, P. *Schwäbisch schwätza* [online]. [2018-04-12]. Dostupné na: <https://www.schwaebisch-schwaetza.de/>.

PETRUSEK M. et al. *Velký sociologický slovník. A–O*. Praha: Karolinum, 1996.

Slovník českých synonym a antonym [online]. Brno: Lingea, 2012. Dostupné na: <https://www.nechybujte.cz/slovník-ceskych-synonym>.

SIEBENSCHN, H. et al. *Velký německo-český slovník. A–L*. Dotisk prvního vydání. Voznice: LEDA, 2006.

SIEBENSCHN, H. et al. *Velký německo-český slovník. M–Z*. Dotisk prvního vydání. Voznice: LEDA, 2006.

Redensarten-index [online]. [2018-04-11]. Dostupné na: <https://www.redensarten-index.de/suche.php>.

Wirtschaftslexikon24 [online]. Manaqua, 2018 [2018-04-12]. Dostupné na: <http://www.wirtschaftslexikon24.com/>.

5.3 Překladatelské příručky

LEVÝ, J. *Umění překladu*. 4., upravené vydání. Praha: Apostrof, 2012.

NORD, C. *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 3. vydání. Heidelberg: Julius Groos Verlag, 1995.

POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu. Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 2., přepr. a rozšíř. vydání. Bratislava: Tatran, 1974.

5.4 Jazykové příručky

ADAM, R. *Morfologie* [e-kniha]. Praha: Karolinum, 2015. Dostupné z: http://www.cupress.cuni.cz/ink2_stat/index.jsp?include=podrobnosti&id=13589.

Canoo.net. Deutsche Wörterbücher und Grammatik [online]. Basel: Canoo Engineering AG, 2000–2018 [2018-04-11]. Dostupné na: <http://www.canoo.net/>.

ČECHOVÁ M. et al. *Čeština. Řeč a jazyk*. 3., upravené a rozšířené vydání. Praha: SPN, 2011.

ČECHOVÁ, M., KRČMOVÁ, M., MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. 1. vydání. Praha: NLN, 2008.

HELBIG, G., BUSCHA, J. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Erste Ausgabe. München: Klett-Langenscheidt, 2013.

Internetová jazyková příručka [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR. 2008–2018 [2018-04-11]. Dostupné na: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

JAKOBSON, R. *Lingvistika a poetika*. In: *Poetická funkce*. Praha: H&H, 1995. Str. 74–105.

KOLÁŘOVÁ, V. *Valence deverbativních substantiv v češtině (na materiálu substantiv s dativní valencí)*. Praha: Karolinum, 2010.

MALIŠ, O. *Nauka o tvoření slov*. In: MALIŠ, O., MACHOVÁ, S., SUK, J. *Současný český jazyk. Lexikologie*. Praha: Karolinum, 1998. Str. 7–60.

NEUMAYR, N. *Die Modalverben als Schnittstelle zwischen Modalität und Imperativität. Kontrastive Analyse zu Sprachstruktur, Semantik und Sprachpraxis im Deutschen und Tschechischen* [online]. Wien, 2014 [2018-04-26]. Masterarbeit. Universität Wien. Dostupné na: <http://othes.univie.ac.at/33251/>.

ŠTÍCHA, F. *Česko-německá srovnávací gramatika*. První vydání. Praha: Argo, 2003.

5.5 Reálie

Bibel. Lutherbibel 1984 [online]. Deutsche Bibelgesellschaft. [2018-04-23]. Dostupné na: <https://www.die-bibel.de/bibeln/online-bibeln/lutherbibel-1984/bibeltext/bibelstelle/1K/>.

Bible. Český ekumenický překlad [online]. Česká biblická společnost. [2018-04-23]. Dostupné online na: biblenet.cz.

Biographische Daten. Gerd Theißen. *Universität Heidelberg* [online]. 14. 9. 2018 [2018-04-12]. Dostupné na: <http://www.uni-heidelberg.de/fakultaeten/theologie/personen/theissen.html>.

CARSON, D. A., DOUGLAS, J. M. *Úvod do Nového zákona*. Přel. D. Drápal, P. Jartym. Praha: Návrat domů, 2008.

Das Vaterunser. Das bekannteste Gebet. *Katholisch.de* [online]. Bonn, 21. 12. 2015 [2018-04-12]. Dostupné na: <http://www.katholisch.de/glaube/unsere-gebete/das-vaterunser>.

Deutsche Schulgeschichte. *Stadt Bochum* [online]. Dostupné na: [https://www.bochum.de/c125708500379a31/currentbaselink/w28c6cqe563boldde/\\$file/deutsche_schulgeschichte.pdf](https://www.bochum.de/c125708500379a31/currentbaselink/w28c6cqe563boldde/$file/deutsche_schulgeschichte.pdf).

Die Lutherbibel, Revision 1984. *Deutsche Bibelgesellschaft* [online]. [2018-04-11]. Dostupné na: <https://www.die-bibel.de/bibeln/online-bibeln/lutherbibel-1984/informationen-zur-bibeluebersetzung/>.

Erntedankfest. *Religionen-de* [online]. [2018-04-10]. Dostupné na: <https://www.religionen-entdecken.de/lexikon/e/erntedankfest>.

HARNIČÁR, R. *Alternativní tresty jako poslední trend v dějinně-filozofickém hledání trestu racionálního a humánního* [online]. Brno: 2016 [2018-04-12]. Rigorózní práce. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/454531/pravf_r/.

ŠOUREK, M. (ed.). *Hovory s Biblií*. Přerov: Kalich, 1991.

LANDERGOTT, J. *Kleió* [online]. 2011 [2018-04-12]. Dostupné na: <https://www.kleio.cz/web/index.php/aboutlgtnav>.

MARX, K., ENGELS, F. *Das Kapital, 1. Band*. Berlin: Dietz Verlag, 1968 (Werke, sv. 23). Dostupné online na: http://www.mlwerke.de/me/me23/me23_049.htm.

MARX, K. *Kapital, 1. díl* [online]. [2018-04-12]. Dostupné na: <https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1867/kapital/cho1.htm#n6>.

Modlitba Páně. *Evangnet* [online]. Praha: 2001–2018 [2018-04-12]. Dostupné na: <https://www.evangelnet.cz/texty:otcenas>.

OLŠOVSKÝ, J. *Niternost a existence. Úvod do Kierkegaardova myšlení*. Praha: Akropolis, 2005.

Peterskirche Heidelberg [online]. [2018-04-12]. Dostupné na: <http://www.peterskirche-heidelberg.de>

POKORNÝ, P. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1993.

Svatý Maximilián Kolbe. *Víra.cz* [online]. 14. srpna [2018-04-12]. Dostupné na: <http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Svaty-Maxmilian-Kolbe.html>.

TÖROK, D. *Klement Římský: jeho osobnost, dílo a místo v křesťanské tradici* [online]. Praha: 2012 [2018-04-12]. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Dostupné na: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120079263>.

Vývoj školství na našem území a současný školní systém. *Zámek Lomnice* [online]. 1. 1. 2002 [2018-04-12]. Dostupné na: http://zameklomnice.cz/pdf/implementace/docs/1_rocnik/SOS/PED/vyvoj.pdf.

Wikipedia: otevřená encyklopedie [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2017 [2018-04-11]. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%AD_strana.

Wikipedia: die freie Enzyklopädie [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2017 [2018-04-11]. Dostupné na: <https://de.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Hauptseite>.

6 Příloha – výchozí texty